Конотопські оповідання (збірка)

Микола Кульчицький

Передмова

Відгримять бої і бомбування; Україну приймуть до ЄС, вона почне відновлюватись і трансформуватися. А що ж люди, українці? Вони залишаться такими, як були? Ні, здається, їм прийдеться пристосовуватись. Кожна конкретна людина обтяжена власним минулим і сукупністю певних звичок, які не збігаються з практикою сучасності, і яких вона, сама по собі, не схильна позбуватися. Деякі з цих вад набувають суспільного значення і тим самим гальмують об'єктивний розвиток нації. Ефективним інструментом змінювання людини (як і суспільства в цілому) на краще завжди слугувала література, особливо в її сатиричному і юмористичному різновидах. Оповідання, що представлені у цій збірці, засновані на м'якій самоіронії і призвані похиляти людей до бажаного самовдосконалення.

Автор

Усі права застережені. Жодна частина цього твору не може бути використана чи відтворена без письмового дозволу автора.

КОЛУМБ АМЕРИКУ ВІДКРИВ

Минуло два роки від об'єднання чоловічої школи номер два з жіночою школою номер чотири, а Вадик усе ще соромився однокласниць. Йому подобалася Зінка Обруч – перша красуня класу. Зеленоока, завжди у коричневій шкільній формі, білому фартусі з білим крохмаленим комірцем і пишними червоними бантами поза вухами, відмінниця красувалася на першій парті. "Намалюю їй каравелу Колумба", – надумав він і відкрив коробку з кольоровими олівцями.

Йшов урок історії, і нова учителька розповідала про епоху Великих географічних відкрить. У сьомому класі історію викладав Давид Григорович, якого усі поважали як найкращого учителя, а ця, Валентина Михайлівна, була некрасивою і нудною. Старшокласники прозвали її "Шваброю", бо вона усім дошкуляла нотаціями, обіймала позаштатну посаду партійного секретаря школи і пнулася на відповідальний пост до міськкому партії.

Хвилин за двадцять картинка була готова. Гордівливий і пишний, трішечки діжкуватий трищогловий кораблик під прямими вітрилами з нафарбованими на них в усю широчінь червоними хрестами наглядно символізував християнську любов і людське кохання. Від себе Вадик прималював букет червоних квітів на капітанському мостику і трепетно передав рисунок на першу парту. Дівчина обернулася, зиркнула на

нього з-під пухнастих вій, порожевіла, нахилилася над зошитом і стала швидко-швидко в ньому писати.

— "Ти не повіриш, а я таки трахнув Зінку, – прошепотів сусід за партою Марк Копняк, запеклий другорічник: другий, п'ятий і шостий класи він долав удвічі довше, ніж решта. Він вже голився по-дорослому і від нього ядуче тхнуло одеколоном "трійний". Так ось, – продовжив він, – на день рибака я запросив її на Сейм, напоїв, і скористався. Виявилася незайманою. Відтоді задерла носа, і зі мною не здоровкається. А як ти? За літо злягався хоча б з одною? Отож, займися Зінкою: ти їй подобаєшся".

Від такої сповіді у Вадика перехопило дух. "Бреше двієчник! От вже трепло!" Хвилинку він сидів мовчки, нерухомо, удаючи, що не почув сказаного, і напружено вдивляючись в русявий локон на милій шиї.

— "*Так вот, кто у нас художник! Снова карикатура*?" – нервово

вигукнула Валентина Михайлівна, вихопивши у дівчини малюнок.

Це вона згадала, як минулого тижня класом вже гуляв листок із зображенням клишоногої худосочної жінки з не в міру роззявленим ротом, яка тримала указку наперевага, неначе збиралася когось вколоти.

— "Швабра!" – захоплено відізвався тоді Марк, пускаючи малюнок поміж партами.

— "Копія – Швабра", – схвально перешіптувались школярі, допоки вчителька не перехопила листок і не віднесла його до учительської.

Цього ж разу вона поклала картинку на стіл, уважно роздивилася і висловилась досить примирливо:

— "*Было бы хорошо изобразить подобную шаланду в школьной стенгазете. Только вместо крестов нарисовать алые звёзды. Сможешь?*"

— До чого тут зірки? Це ж каравела Колумба! П'ятнадцяте століття, як ви щойно розповідали, – обурився Вадик.

— "*Под такими крестами конкистадоры приносили в новые земли колониализм, нищету и сифилис. Мы же, в двадцатом веке, уверенно строим коммунизм, несём счастье людям всей планеты, и нам не пристало пропагандировать религиозные символы*".

— Нарисуй їй крейсер "Аврора" з Леніним на капітанському мостику, – тихо підказав Марк.

ГРОШІ НА ЛЮБОВ

Отримавши вистражданий диплом інженера-механіка, перед відправкою на роботу за направленням у російську глухомань, Льонька Ушаков навідав батьків, що мешкали у Конотопі. Приїхав у піднесеному стані, з відчуттям, що ось-ось, незабаром, розпочнеться його довгоочікуване справжнє доросле життя. Прибув з Одеси нічним потягом і зранку, об одинадцятій, вже стовбичив на сходах заводського Дому культури, аби похизуватися перед закоснілими завсідниками клубної більярдної своєю розкутістю. На щойно навченому інженері в обтяжку сиділи японські синьо-блакитні джинси, придбані ним за сто доларів у моряка далекого плавання. У ті часи такий одяг

і для Одеси не був ординарним, що вже казати про Конотоп, де таких штанців ще не бачили.

Більярдисти затримувались, але Льонька не нудьгував: до нього підійшла жагуча брюнетка, в якій він упізнав Риту, солістку джазової групи, де він колись грав на трубі.

— Льоню, це ти? Який ти став звабливий! Це така мода зараз в Одесі?

— І не тільки. Увесь цивілізований світ віддає перевагу джинсам.

Дивилася "Чудову сімку"? Чи до Конотопу ще не дійшло?

— Хіба я маю час дивитися? Я ж мати-одиначка. Семен мене покинув.

— Овва! Усе ж можна виправити. Марго, я ось їду за направленням до Костроми, там обіцяли житло…

— Не поспішай, Льончику. Я ж кажу: у мене немовля. Тут мені мама допомагає… Тобі потрібне чуже горе?

— Я в тебе закохався, ще коли ти співала "Мамбо італьяно". Після другого куплету йшло соло труби, і від захоплення тобою "Ре" третьої октави бралося мені легко і дзвінко. А поки що запрошую поїхати зі мною на Сейм з ночівлею.

— Це, як мама скаже…

Зранку той, що звичайно полюбляв спати до обіду, підвівся наче на

екзамен. Ухопивши на ходу чашку чаю, побіг до заводського спортзалу і випросив у завідувача Жори Смотряєва на пару днів безоплатно двомісну туристичну палатку. Перерахував наявні, видані в інституті гроші і відокремив частку, якої вистачило на дві пляшки білого міцного вина, прозваного в народі "біоміцином", двісті грамів цукерок "Ранок в сосновому лісі", білий батон, півкіло докторської ковбаси, пачку не самих дешевих сигарет "Орбіта" та квитки на пригородній потяг до Путивля і назад. Звісно, на квитках можна було б зекономити, поїхавши до села Таранське, але там завжди було багатолюдно, там берегами вдень і вночі сновигала невгамовна молодь. Решту залишив вдома. "Ще не відомо, з чим дістануся Костроми. Не буде за що в дорозі і пива випити".

Ретельно продуманий план луснув, щойно парочка добулася станції Путивль: фактично вона розташовується у Бурині, а до Путивля треба ще діставатися автобусом. Коштів на автобус у кавалера не було. Він запалив цигарку і озирнувся по боках, наче нічого не сталося. Зайве помилувавшись подружкою, що безтурботно гуляла пероном, оцінив обстановку. "Недоумок! Знайшов на чому економити! Знеславитись з-за якогось карбованця!" – картав він себе подумки.

На лавочці попід розкішною липою галасливо відпочивали дві молоді циганки з купою діточок.

— Коштовний! Хочеш погадаю на любов? Гарна в тебе подружка, але невдовзі втратиш ти її. Позолоти ручку, усе розкажу, – вигукнула одна.

Льоня заперечливо мотнув головою: не вірив він циганкам. Тоді до нього підскочило циганча:

— Дядько, дай руб! Затанцюю і на пузі, і на голові!

Льоня дістав із сумки чотири цукерки з ведмедиками на обгортках і сказав: – На

ось, пригости сестер.

Раптом, серед ріденької публіки йому на око впав хлопчина, який здався знайомим. "Точно! З нашого гуртожитку, з одного поверху. Інколи заходив до нас поживитися сигареткою. Здається, закінчив інститут роком раніше. Хай тобі грець! Забувся, як звати… Але він зрозуміє".

— Привіт, Сашко! Де б, оце, ми зустрілися! Що тут робиш, у цій глибинці? – кинувся він до хлопця наче до рідного.

— Петро я. А ти Льоня з п'ятдесят третьої? У Бурині я працюю головним інженером елеватора. А ти, звідки тут?

— З Конотопу. Розумієш, Петре, тут така справа… Бачиш оту красуху на пероні? Оце умовив її переночувати на Сейму, та не передбачив кошти на автобус до Путивля. Маєш карбованець?

— Та ти що? Звісно! Ось візьми троячку про всяк випадок. Таку діваху не можна упускати… Пробач, але мій потяг на Ворожбу вже відходить. Бувай!– схвильовано пробурмотів Петро і зник у череві загального вагону.

Ті дві ночі на зачарованій річці надовго запам'яталися шукачам любові. Позичене у спортзалі мініатюрне шатро виявилось чудовим укриттям від спостережливих рибалок, що терпеливо сиділи з вудками на протилежному березі. Вечірнє сонце розжарило брезент і попервах коханці потерпали від задухи і поту, але з настанням темноти вони викотилися назовні і продовжили кохатися так розкуто, пристрасно й несамовито, що молодий місяць, засоромившись, сховався у хмарах. Риба перестала плескатись, і навкруг усе замерло. "*Тиха украинская ночь. Прозрачно небо. Звёзды блещут*", – замріяно продекламувала Рита. "*Чуден Сейм при тихой погоде…*" – підхопив Льоня, підсилившись ковтком "біоміцину", і подумав: "Дідько! А як же гаряче вона стогне! Усю рибу розполошила".

За тиждень він поїхав, пообіцявши написати, тільки-но розбереться що до чого. Обстановка реально виявилась не простою. По-перше, направлення до обласного центру було лише принадою. Насправді його молокозавод знаходився за сто кілометрів від Костроми, у містечку Солигалич, куди, чіпляючись за коріння вікових сосон, потертий автобус "ПАЗ" пхався вісім годин. Навколо шумів чорний ліс, в якому, за переказом, колись заблукав Іван Сусанін.

— Ставка головного механіка сто тридцять рублів, – порадував начальник відділу кадрів.

— "Був злиденним студентом, став убогим інженером" – мовчки відзначив Льоня.

— Але не журись: сметану і сир їстимеш задарма, від пуза, і молоком запиватимеш. Окрім того, своїм працівникам завод безоплатно відпускає пахту і відвійки, отже тут усі відгодовують на рік принаймні одного кабанчика. Моя порада: якнайшвидше заводь сім'ю, господарство. Дівки у нас ядерні. Ти ж українець?

Молодому спеціалісту надали житло у дерев'яному приватному будинку, господарі якого мали на порі красунечку-доньку Таню.

"Хіба тендітна Рита захоче жити в цій глушині? Ні, не стану квапитись", – міркував

Льоня, раз за разом відкладаючи написання листа з запрошенням. Це не завадило йому знюхатись із заміжньою жінкою, невдоволеною своїм завжди п'яним чоловіком. Вона відкрито навідувала Льоню за місцем проживання, чим повергнула у жах учорашню десятикласницю Таню. Господарі припинили пригощати його обідами, і він повністю підсів на молочну дієту. Врешті-решт, неборака дійшов думки, що життя у цій "дірі" нічого доброго йому не принесе, і усякими правдами та хитрощами виклопотав собі вільний диплом.

До Конотопа він повернувся наступного року у серпні місяці і нетерпляче кинувся до Рити. Відкрила йому мама. Вона спантеличено глянула на букет білих хризантем.

— "*Молодой человек! Ви думаете, вас должны ждать вечно? Рите подвернулся приличный мужчина, футбольный тренер, и забрал к себе в Харьков. Они расписались, и он усыновил ребёнка. Может ей что-то передать?*" – мама доброзичливо заглянула Льоні в очі.

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ НАГОРОДИ

В одна тисяча дев'ятсот сімдесятому році народи Радянського Союзу урочисто і повселюдно відзначали сторіччя з дня народження головного вождя всесвітнього пролетаріату – Володимира Ілліча Леніна. На честь цієї дати на підприємствах, в колгоспах, в армії і правоохоронних органах, у державних установах, лікарнях, школах і дитячих садочках, у вищих учбових закладах, бібліотеках, театрах і спортивних товариствах було розгорнуто всенародне соціалістичне змагання за найвищі результати праці. Для нагороди переможців була заснована ювілейна нагорода – золотава медаль з профілем гегемона, яких наштампували у визначеній ЦК КПРС кількості. Гадалося, що масова кампанія з роздачі медалей сприятиме виконанню ключової задачі партії – вихованню людини нового типу, людини комуністичної формації.

На Солигалицькому сироварному заводі у Костромській області складання нагородного списку було довірено нещодавно прибулому молодому спеціалісту Леоніду Ничипоровичу Ушакову. До того часу хлопець вже встиг вислужитись перед райкомом, власноруч нафарбувавши по усій довжині цегляного фасаду заводу метровими білими літерами гасло "ІМ'Я ТА СПРАВА ЛЕНІНА БУДУТЬ ЖИТИ ВІЧНО!" За старанність і творчий підхід та з урахуванням подальшої роботи зі складання нагородного списку, райком пообіцяв скасувати сувору догану, отриману ним в інституті за участь в акції, що засуджувала вторгнення радянських військ у Чехословаччину. "Дивно: за таку тяжку провину і таке поблажливе покарання. У тридцять сьомому подібних розстрілювали", – висловився завідувач організаційним відділом райкому, ознайомившись з обліковою карткою.

Настанова стосовно правильного складання списку передбачала низку формальних обмежень. Так, загальна кількість представлених до нагороди встановлювалася в межах десяти відсотків загальної чисельності трудового колективу: не більше і не менше, бо двадцять мільйонів відкарбованих медалей вже порошились на складах. Слід

було дотримуватись чисельної рівності між чоловіками і жінками, надаючи при цьому перевагу робітникам відносно конторських службовців. Не забулися і про моральні риси нагороджених: особи що мали за собою судимості або догани за порушення трудового розпорядку, взагалі позбавлялися права на медалі.

Узявшись за справу, молодий спеціаліст зіштовхнувся з принциповими протиріччями між наданим приписом і реальністю. Так на підприємстві нараховувалось двісті вісімнадцятеро жінок і лише сорок два чоловіки; більшість з них, окрім електрика Петрова, праведного християнина-євангеліста, мали за плечами тюремний строк. Сиділи переважно по молодості, за мордобії і дрібне хуліганство. Водночас двоє чоловіків, директор і головний інженер, щонайменше по два рази на рік відзначалися виробничими доганами. Заплутували процес і купи сімейних скарг, що накопичились у профкомі з приводу пияцтва і насильства з боку чоловіків над жінками. Що цікаво, жінки не квапились розводитись навіки, натомість терпляче жили з нелюбами в одній хаті. Лише найбільш авторитетні з них, як то майстрині технологічних дільниць, від котрих у великій мірі залежав смак сиру і загальний виробничий успіх заводу, дозволяли собі виганяти набридлих і приймати кращих.

Окрім сторожа Попкова, що за сумісництвом тягнув лямку парторга, чоловіки працювали слюсарями-ремонтниками, електромонтерами, машиністами фекальних насосів і холодильних установок, тобто забезпечували працездатність обладнання, і без них майстрині ніколи б не впорались з планом. Вони підпорядковувались безпосередньо головному механіку, тож Льоня відчував особисту відповідальність за їх нагородження. І був у нього у службі один слюсар – майстер на усі руки, котрий, як ніхто інший, заслуговував на медаль. Окрім чисто слюсарних робіт він вправлявся з токарним верстатом, і не тільки точив, а й вмів на ньому простругати шпонкову канавку. Але головною його відзнакою було вміння зварювати нержавіючі труби, якими було оплутане усе молочне виробництво. І оскільки ніхто інший не варив неіржавку, у випадку пориву труби без нього не обходились.

Трофімов Іван Флегонтович – так звали Майстра – був заслуженим ветераном Вітчизняної війни з власним іконостасом орденів і медалей, без запрошення якого до президії ще не так давно не обходились жодні урочисті збори. Але ця традиція луснула після того, як він, добряче відзначивши День Перемоги, попоганяв вулицею з ломакою в руках свого сусіда – секретаря райкому партії. Зрештою, ветеран відбув усі присуджені йому чотири роки, сумлінно працюючи у тюремній майстерні зварювальником.

— Я проти Трофімова, – заявив парторг заводу вахтер Попков, який свого часу, щоб уникнути фронту, власноруч відрубав собі сокирою праве зап'ястя, – натомість пропоную занести до списку Урюхіну Аню, посмертно. Але нехай те райком вирішує. (Прибиральниця виробничих приміщень Урюхіна Анна Вікторівна нещодавно загинула від удару електрострумом, необережно направивши воду зі шлангу на працюючий електронасос).

— Згоден. Нехай вирішує райком, бо в їхній інструкції з подібного нічого не

сказано, – погодився Льоня.

Двадцять другого квітня, у Красному куточку заводу у робочий час зібрався народ. Була звичайна середа, але претенденти встигли переодягнутись і прийшли на збори у святковому вбранні. У першому ряді красувалися головна бухгалтерка, чотири майстрині і начальниця лабораторії – усі гарненькі, одна одної красивіші; чоловіча частина з'явилася у чорному, не помивши руки, і стоячи розташувалася поза спинами. Місця у президії зайняли директор, парторг і секретар райкому.

Іван Флегонтович достеменно знав, що механік заніс його до списку, і також ретельно підготувався. Два тижні він не вживав спиртного; власноруч поправ і відпрасував білу сорочку; напнув на себе весільний костюм з орденом Червоної Зірки і двома орденами Слави – третього і другого ступеня: плекав надію, що нова медаль дозволить йому вважатися повним кавалером ордена Слави.

Секретар райкому вийшов з-за столу і почав вішати медалі. Першими він нагородив парторга Попкова і електрика Петрова. При цьому обмежився потисканням їм рук, але коли йому прийшлося чіпляти медалі на груди героїням, він, не стримавшись, тричі поцьомав кожну.

Далі голова президії запросив бажаючих проголосити вітальну промову. Поки заздалегідь підготовлена особа пробиралась поміж люди, наперед урочисто висунувся слюсар Трофімов. Перед ним, на відстані витягнутої руки, сиділи щасливі трудівниці, які звичайно при закінченні ним ремонту дякували хто сиром, хто вершками, а хто заквaскою. Вродливі, з вологими від щастя очами, пишними грудями і пухкими колінками, вони зворушливо очікували на добре слово дідуся Івана.

Іван Флегонтович суворо їх оглянув і хвилинку постояв мовчки; президія напружилась. Щойно він розпочав промову, секретар райкому подав знак начальнику міліції.

— "Кому медалі дали? – риторично запитав ветеран і сам собі відповів: бля...м медалі дали!"

Ті, що стояли за спинами, схвально зареготали, а ті, що сиділи

попереду, густо почервоніли. Міліціонери силоміць вивели порушника з приміщення, і суддя районного суду ще до вечора встиг призначити йому десять діб за дрібне хуліганство.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР

Спекотним липневим днем 1984 року нерозлучна трійця – другокласники Марійка, Вовчик і Васько – насолоджувалися волею і сонцем на трав'янистому березі святої річки Єзучі з боку Загребелля. Про те, що їхня річка "свята", Василькові розповів тато. Начебто, по війні у місті був єдиний кінотеатр ім. Воронцова, а фільми у ньому крутив один-єдиний кіномеханік Віталій Бахмацький на прізвисько "Боцман". Вирослий сиротою він потайки вважав себе народженим поляком, і любив хвалитися: "Ми – польського роду: "усрамсі, алє нє дамсі!" Так ото він і придумав байку, що слова Jezuch

(Єзуч) і Jezus (Ісус) одного кореня.

Хочете, покажу вам те, чого у вас немає? – раптом скликнула подружка. Вона відкинулась на спину, задерла платтячко і розсунула ноги. Але, тільки-но Володька потягнувся запустити пальця, обурено його відштовхнула.

— Ти що, дурний?

З того дня дівча стало у зграйці верховодою: вирішувала, коли і чим їм займатися та впевнено роздавала команди.

Мурка – так пестливо називала її мама, намотувальниця цеху електромашин заводу "Червоний металіст", – справедливо вважалася найгарнішою дівчинкою молодших класів другої середньої школи і з переходом із класу в клас усе красивішала і красивішала. Володька з Василем невідступно перебували поряд і безмежно пишалися цією близькістю, хоча на їхню думку подружка мала два дефекти: відмінниця й задавака. Ні в яку силу її не можна було спокусити на щось, що не вона придумала. Знання хапала на літу і незмінно вигравала олімпіади; її шанували учителі, а директор школи кликав не інакше, як "Машенька". Своїм дружкам вона охоче давала списувати, а коли на контрольній загадували варіанти, встигала вирішувати за усіх трьох.

Опісля сьомого дівчина зробила заявку на головування в родині. "Тату, як тобі не соромно! Мама хворіє, а ти напився як свиня", – дорікала вона татусеві, електрозварнику апаратного цеху, який щойно відзначив з приятелями день получки. "Мамо, купи татові білу сорочку, а то невдовзі Перше Травня а у нього одна, і та невизначеного кольору", – зауважувало дівча матері.

— Ти, Мурко у нас, як у жопі глаз: світишся! – радувався татко, коли був тверезий.

У дев'ятому класі Марійка захопилася танцями. І бугі-вугі, і твіст, і ча-ча-ча, і джайв, і навіть забутий усіма чарльстон, вона витворяла у "клітці" парку залізничників завзятіше від усіх "вокзальських". А коли до неї на вальс-бостон персонально сходив саксофоніст і голова гурту Микола Владиславович, публіка ставала у коло і заздрісно спостерігала дивовижне шоу. Тим часом, друзяки трепетно відстоювали поза кліткою до кінця танців, пильно оберігаючи свою зірочку від занадто унадливих залицяльників.

На другий рік опісля закінчення школи, у розпал економічної кризи, діждавшись повноліття, коли знайти гарну роботу було неможливо, а продовжувати навчання не мало смислу, трійця зговорилася чкурнути на заробітки до Німеччини. Ідею подала Мурка і хлопці її підхопили.

— Якщо до двадцяти семи років я не стану мільйонером, буду вважати життя пропащим, – заявив Васько.

— І я хочу мільйонершою! Хочу, хочу! І щоб з нас трьох – першою! – уточнила командирка.

— Вам що? Про тебе батьки подбають. Машеньку директор школи влаштує в інститут на державний пансіон, а я? Мені ще півроку в армії кантуватися і, мабуть, я залишусь прапорщиком у прикордонних військах: усе ж якийсь бізнес, – зажурився Вовчик.

То були часи, коли колгоспники, кинуті напризволяще, налаштувалися возити залізницею до Москви свійське м'ясо і сало на вигідний продаж. А оскільки опісля встановлення кордону, такий бізнес було проголошено контрабандою, прикордонники разом з митниками мусили усіляко його нищити. Вони швендяли по загальних вагонах і безжалісно шмонали піддатливих торбешників, хоча товар, при цьому, не конфісковували. "Ми ж українці!" – приговорювали вони, задовольняючись добровільними посвятами. А Володька наварював собі ще й на пропуску без догляду свого напарника Ваську з двома-трьома мішками контрафактних сигарет: у прикордонній Росії вони коштували набагато дешевше ніж у Конотопі.

— Ні в який інститут я не піду, але ішачити усе життя на заводі, як тато з мамою, теж не бажаю. Маю зовсім інші плани, – нагадала Марійка своє недавнє зізнання, яке так болісно вразило хлопців, – вийду заміж за багатого німця і житиму як панна. А ви? Що тут у Конотопі? На цигарках дуже не збагатієте. Он Дмитрик Антонов з десятого "Б" позавчора повернувся на "Опелі". Каже: там чудесно! Польський кордон перетинали за українськими паспортами, а до Німеччини перебиралися вночі через річку. Нелегалам там надають притулок, ще й добру допомогу сплачують дойче-марками.

— Тато розповідав, як після школи він з двома друзяками в гонитві за дитячою мрією стати моряками кинулись у мандри до Одеси, а звідти до Мурманська. Досі пишається тим, що вони, не маючи грошей на квитки, зайцями, не ївши, повернулися додому. Щоправда ні з чим. Я ж намалююся з Німеччини на "Мерседесі", – похвалився Василько.

Навкруг панувало радісне відчуття приватної свободи. Колесо фортуни нарощувало оберти. Вчорашні жебраки-кооператори "вишивали" на іномарках; невиправні двієчники вихвалялися дипломами і статусом радника депутата чи міністра; ніхто не стояв на місці. У вересні 1992 року, тільки-но діждавшись демобілізації прикордонника, Мурка дала команду конкретно готуватись.

З Конотопу вирушили навантаженими металевим побутовим крамом: відра, молотки, лопати, три рубанки, дві совдепівські м'ясорубки і домкрат. За усе це залізяччя "купці" виручили у Жешуві двісті сорок доларів на трьох. На тому ж базарі познайомились із земляком на ім'я Михайло, який узявся за ці гроші переправити їх через німецький кордон. Через Вроцлав і Легницю електричками дісталися Зеленої Гури і погуляли там до ночі.

Невеличке, по-німецьки охайне польське місто, схоже на курорт, де замість мінеральної води подають прославлені місцеві вина, окрилило їх вірою в удачу. Марійка, обнявшись з одним з численних "Бахусиків" (зменшена копія статуї римського бога виноградарства, винобробства та веселощів Бахуса), розкиданих середмістям, заспівала зухвалу пісеньку з любого їй фільму "За двома зайцями":

"*В небі канареєчка літає*

І співає прямо в горизонт,
А ми підем вип'єм, погуляєм,
В цьому все життя і наш резон!"

Щойно стемніло, Михайло на узятому напрокат авто вивіз їх до старовинного аркового мосту через річку Нейсе, зірваного зі свого боку гітлерівцями, щоб завадити стрімкому наступу танків першого Українського фронту. Наразі він так і стояв на третину зруйнованим. Михайло завірив, що річка тут не глибока, десь по шию, тож до берега і плисти не знадобиться: по дону ногами не більше десяти метрів. Порадив хапатися за арматурину, що стирчала з лівого краю мосту, зависати на руках, щоб зменшити висоту падіння, і відпустившись, падати у воду "солдатиком" строго у вказаному місці: там під водою не ховаються бетонні уламки.

— Я тут тричі переходив. Складіть речі у цей гумовий баул, бо вода холодна, і вночі у мокрому змерзнете.

— Щось мені не подобається це провалля, – зауважив Васько, ставши на обламаний край споруди.

— Геть! – відштовхнула його Мурка і беззастережно шаснула вниз з

висоти другого поверху у протилежний від вказаного проводирем бік: тільки булькнуло. І тут хлопці згадали, що подружка не вміє плавати. Першим отямився Володька. Він звісився із залізяки, пурнув ногами вниз, щасно дістався дону, відштовхнувся і кинувся за течією навздогін. Добре плавав Володька Жариков! За хвилину він вловив завзятущу, що абияк борсалась у воді, і облапавши ненароком усі дівочі місця, витягнув утопленицю на берег.

— Ну, усе: тепер ти нам винна! – скликнув він і припав до вуст, щоб зробити штучне дихання.

— А дулі з маком? – дівчина відштовхнула рятівника, відхаркнула піввідра води і додала: – я вас не просила; я б і сама впоралась. А ти, Вовка, наступного разу отримаєш по морді. Де мій одяг?

Діждався, коли йому перекинуть порожній баул, проводир побажав

щасливої подорожі і поїхав. Шукачі ж дармових мільйонів убралися в сухе, умостилися купкою на сухих дошках, що залишились від когось на горбку, і позасинали.

Удосвіта мандрівців побудили прикордонники, які доставили їх до комендатури у містечку Айзенштюхенштадт. Комендант – нестрижений, з наколками по усьому тілу молодик, наче він не офіцер а казна-який хіпі, – вільно спілкувався російською. Як з'ясувалося він п'ять років навчався у Москві на металурга, але попрацювати за фахом не встиг: Німецька Демократична Республіка наказала довго жити. Він пригостив порушників кавою з сосискою у тісті, розпитав хто вони і звідки, і розтлумачив, що з ними буде далі.

— Тут вас не залишать, бо у нас, в землі Бранденбург, немає роботи. Взагалі ми

ображені на Радянський Союз, що не став на захист демократичної Німеччини, якою ми пишаємося досі. Айзенштюхенштадт був побудований у 1950 році як перше соціалістичне місто у Німеччині – місто металургійних заводів, яке до 1961 року називалося Сталінштадт. Опісля об'єднання Німеччини металургія занепала, і металурги втратили роботу. Тож вас, скоріше за усе, направлять до Баварії, до капіталістів, де завжди не вистачає простої робочої сили. Але, щоб ви знали: баварці не дуже приязно ставляться до мігрантів, особливо до "руських", якими вони називають усіх без розбору громадян колишнього СРСР.

Конотопську трійцю поселили в таборі, що розміщався на території колишнього "Товариства боротьби за тверезість" – комфортабельного аналогу радянських лікувально-трудових профілакторіїв (ЛТП). Окрім українців там перебували курди, білоруси, росіяни, сирійці і інші африканці. Ніхто нікого не займав, усі терпляче очікували на відправлення до "постійних" місць перебування. Десь за два тижні, опісля прибуття ще десятка українців, команду з двадцяти осіб завантажили в автобус і доставили до міста Вюрцбург у північно-західній Німеччині, де розмістили у приміщеннях колишньої американської бази. Казарми розділялися на кімнати по семеро-восьмеро жильців у кожній, тож Володька і Василь оселилися разом з п'ятьма сумчанами, а Марічка влаштувалася у сусідній "жіночій" казармі, де в кімнаті вже проживали три львів'янки.

Прибулим видали по вісімдесят марок на місячне прожиття і окремо по сімсот на літній і зимовий одяг. За українськими мірками це були неабиякі гроші. Вручили тимчасові "аусвайси", але покидати огороджену територію для пошуку роботи, дозволили лише у межах стокілометрової зони. Насправді мігранти витрачали тиждень на пошук роботи і тиждень на працю. Пересувалися автостопом, а працювали здебільше на приватному будівництві. Одного разу Василь і Володька сягнули далекого Дрездена, де побудували довгий паркан з профільного заліза, заробивши по п'ятсот марок на кожного.

Стародавнє баварське місто Вюрцбург історично відоме тим, що саме тут у XVII сторіччі відбувалося "полювання на відьом", а перші письмові згадки про нього датуються VIII сторіччям. Наприкінці війни союзники скинули на нього 900 тисяч бомб, чим зруйнували його вщент. І хоча відбудовувало місто молодше покоління жителів, воно подбало за збереження первозданної архітектури у стилі бароко.

Вже опісля перших виїздів з зони, конотопці збагнули, що в Баварії панує суцільне потурання. Перші поверхи приватних будинків, що шикувалися вздовж доріг, повсюдно були обладнані крамничками, на вході до котрих, господарі просто неба розвішували товари, не переймаючись їхнім збереженням. Тож, проходячи повз них, можна було зірвати щось з одягу, або схопити якусь пляшку, і почимчикувати далі, наче нічого не було. Справжній урок дарівщини подала відмінниця. Вбралася на голе тіло в довгу спідницю та широку куртку, зайшла у найближчий супермаркет і, подовгу розглядаючи розвішений крам, непомітно підділа під верхній одяг пару комплектів супермодної

білизни, блузку, светр – не менш ніж на чотириста марок. Потім набрала у сумочку марочних парфумів і засобів макіяжу та з гордо піднятою головою вийшла назовні, заплативши лише за те, що було в сумочці.

— Мама вчила, що до женихів слід ставитись з повагою, – розтлумачила вона друзякам.

Усім житловим комплексом бази завідував "хаусмайстер" на ім'я Адальберт – літній чолов'яга у шкіряній камізельці, шортах і мисливському капелюху з пером. У таборі він опікувався порядком і видавав мешканцям дозволи на тимчасовий виїзд. Почувши, що поповнення прибуло з України, він, при видачі допомоги, похвалився, що його тато воював у Росії і, перебуваючи у полоні, до 1952 року відпрацьовував строк саме у Конотопі. Там він, начебто, мав стосунки з гарненькою українкою і розпрощався з нею, коли та була вагітною. Тут Василь не розгубився і наплескав, що опісля війни містом блукали поговори начебто його бабуся з материнської лінії нагуляла доньку від німця, і тому не виключено, що вони з Адальбертом можуть бути родичами. Після цієї розмови хаусмайстер став поводитись з конотопцями краще, ніж з іншими: при зустрічі пригощав сигаретами, а інколи й пивом. Тож, коли Мурка звернулась до нього з проблемою виїзду, він без усяких відпустив її на два тижні до Штутгарту. Повернулася дівчина через місяць, трималась гордовито, хоча легенький смуток туманив її завжди зухвалий погляд.

— Що, не прийняв тебе твій бахур? – зловтішно запитав Володька.

— Який він мені бахур? Познайомились за листуванням. Надіслав молоде фото, а насправді виявися старим, миршавим, ще й скупим. При зустрічі подарував перстень, збрехав що з брильянтом, але прощаючись, відібрав. Щоправда на зворотну путь дав триста марок. Але ж я з ним не спала!

— Це нас дуже, дуже радує, – буркнув Василь.

— А далі? План "Б"? Де твій план "Б"?

Виявилось, що "план Б" якраз проводить відпустку в Акапулько. Там,

Як казали знавці, мужикам усе пропонується "під ключ".

— Хочу в Акапулько! – застогнав Володька.

Вахтерами на виході з бази все ще стояли американці під командуванням сержанта. Їх періодично інспектував офіцер з Хайдельберга, де розміщався штаб Четвертого об'єднаного тактичного авіаційного командування США, що якраз знаходилось у стані розформування. На початку жовтня звідти з інспекцією навідався красавчик-лейтенант, і відразу припав до ока заклопотаній Марійці. Того дня пан Адальберт люб'язно відпустив ввірений йому конотопський контингент до наближеного села на святкування місцевого Октоберфесту. Марійка помила голову, напахалася, накрасилася і прибралася в усе вкрадене. Сидячи за пивом, що без міри виставляв Адальберт, друзяки не зводили очей з подруги, яка з жаром відстукувала місцеві танки.

— Красива ж чортяка! – вкотре признався Володька.

Тут духовий оркестр – труба, баритон, альт, туба і барабан – заграв вальс "Дунайські хвилі", і лейтенант запросив їхню подружку. Він був стрункий, красивий, вбраний у білу нагладжену парадну форму і геть розкутий. Очевидно, що у Вест-Пойнті його гарно навчили вальсувати, бо коли вони з Муркою закружляли переходами, усі інші пари зупинилися, стали колом і заздрісно аплодували. У перерві кралечка познайомила партнера з друзями. Його звали Гаррі, походив він зі штату Монтана, де батьки тримали традиційне сімейне ранчо. За пивом Гаррі швидко став своїм і до наступного виходу оркестру встиг детально описати техніку накидання ласо і тонкощі приборкання дикого жеребця. І хоча хлопці покинули школу жалюгідними трієчниками з англійської, під впливом баварського пива вони його сповна розуміли.

Парочка відтанцювала ще два захо́ди, ковбой усадив подружку у джип і увіз до Хайдельбергу.

— За одним я жалкую… – з сумом зауважив Володька: – Могла б і нам дати по разу на прощання.

— Ну ти скажеш! А дівоча пліва? – незграбно зауважив Василь.

Подружка повернулась через місяць і лише для того, щоб повідомити, що вони з Гаррі вже побралися. За нагальним проханням коханої наречений навіть влаштував їй справжнє вінчання у руській православній церковці у Мюнхені. Такою гарненькою Мурку хлопці ще не бачили. Її блакитні, наче небо в церкві, очі випромінювали щастя; шорти були настільки підрізані, що під блудливим вітерцем не довго було й завагітніти. Зате її довгі стрункі ніжки, білі, гладенькі, з м'якими припухлостями на колінах, виблискували на усю довжину. Біла мережева блузка, сяк-так прикрита вузенькою джинсовою курткою, з-під якої рельєфно випирали тугенькі груди, була прозорою як чеське скло, і її глибокий отвір магнетично притягував погляди небайдужих.

— Хлопчики! Якби ви знали, як я вас люблю! За місяць Гаррі переводять до Штатів. Оце приїхала подякувати вас за усе і попрощатися. Гаррі! – вона виразно зиркнула на чоловіка, і той, зніяковівши, вручив приятелям по сто доларовій банкноті.

— Хоч шерсті жмут, – прошепотів Володька, ховаючи бакси. Дівчина, мабуть, щось почула, бо на додаток солодко розцілувала обох у губи.

— Не уявляю, що вона робитиме на тому ранчо? Невже корів доїтиме? – спантеличено пробубнів Васько, пограв пальцями услід джипу.

До кінця тимчасового перебування у Німеччині залишалося сім місяців, можна було іще щось заробити, але мусили пометушитись. Хлопці узяли напрокат вживаний Фольксваген "Пассат" з мільйоном кілометрів на спідометрі, і значно пришвидшили пошук роботи. Найкращою з усіх видалось їм очищення лісів. По-перше, гарно платили – щонайменше сто марок на день; по-друге, Баварія предстала перед ними неймовірно мальовничою. Гори, прикрашені лісом, прозорі річки, сині озера… Українцям відвели ділянку в Альпах поблизу кордону з Францією. До лісів баварці ставились так, наче то

не ліси, а приватні сади. Хлопці вирубували сухостій, збирали під мітлу хмиз, листя, шишки, траву... Вручну стягували усе це у купи, вантажили на вози і спускали до дороги кінською тягою: користування тракторами не допускалося. Їжу робітникам доставляли розігрітою, а щоб вони не забруднювали середовище, за ними слідом возили біотуалет.

Оскільки міжнародні права на водіння автомобіля мав лише Василь, за ним і закріпилася функція штатного шофера. Двоє руських з Казахстану, що перебралися до Німеччини з Греції, заборгувавши там несплачені податки, налагодили скупку краденого. Василь підганяв "Пассат" до чергової придорожньої лавки і, поки Володька відволікав господаря пустим базіканням, третій друг нашвидкуруч напихав багажник різноманітним крамом. Німці навіть спиртне залишали без нагляду, то ж "заробітчани" не забували вкинути в салон і з десяток пляшок алкоголю.

Врешті-решт поліція їх таки засікла. Не те, щоб спіймали на гарячому, а елементарно вирахували. Дали пару днів на збори і пригрозили в'язницею: до трьох місяців відсидки. І хоча місцеві адвокати і волонтери бралися "відмазати" хлопців, як таких, що змушені боротися за власне виживання, вони від тих послуг відмовились. Термін тимчасового притулку так і так стікав, а реальної можливості залишитись на довше вони не бачили: не відчували спроможності засвоїти німецьку і заробляти офіційно на постійній роботі не менше тисячі марок на місяць. Зрештою, придбавши з других рук по "Мерседесу", вони завантажилися легальним крамом, і в назначений день вибули у бік польського кордону. Зворушений хаусмайстер Адальберт особисто провів їх за місто.

Зручніше умостившись в батьківському кріслі, Васько запалив тоненьку цигарку із золотавим фільтром – у часи Перебудови такі палили лише валютні проститутки у люксових ресторанах, – і розпочав свою пригодницьку оповідь.

— Пристойну машину, кращу ніж твоя, тато, "Волга", зі страховкою на двадцять місяців там можна придбати за чотириста марок. Не знаю, скільки це зараз купонів.

— Як на мене, твій "Мерседес" більше схожий на кенгуру після пологів, – не затримався з відповіддю тато.

— Заносиш у купчу своє прізвище, платиш і ідеш, куди хочеш, – продовжив синок.

— А як там наша Маша? Наша Машенька? Щось її не видно? – запитала мама.

— Ваша Мурка знайшла своє щастя – американського офіцера з ранчо в штаті Монтана. Що стосується цін, то у Німеччині можна жити. Усе дешево: хліб – одна марка, продукти чотири – п'ять марок. Що мене бісило, так це їхні старенькі. Цілими днями пестяться на лавочках, а обідають у ресторанах. Не так, як наші пенсіонерки, щоб поїсти, торгують з тротуарів старим мотлохом.

Трохи помовчавши, Василь "позичив у Сірка очі" і якомога лагідніше звернувся до матінки, що за фахом була лікаркою:

– Мамо, ти ж нас виручиш? Здається, на зворотному шляху ми з Вовчиком прихопили по гонореї. Вилікуєш? Не хочеться звертатися до поліклініки.

ВИНЯТКОВИЙ АЛАБАЙ

Зазвичай середньо-азійським вівчаркам дають імена з місцевим колоритом типу Багир, Хан, Ашдат, Хальфа, а цього пса назвали Полатом. Народився він в узбецькому степу на околиці Самарканда від алабайки Фірюзи. Морозною грудневою ніччю, у розпал собачої тічки, господар вивів її з кишлаку і міцно, щоб ледве дихалось, прив'язав груддю до дебелого корчастого карагача. Вночі прийшла вовча зграя, і ватажок зв'язався з бранкою. З виводку хазяїн відокремив самого верткого і кинув вже підросле цуценя в глибоку яму три на три метри, де тримав допоки воно, накачавши задні лапи неймовірною силою, самотужки звідти не вистрибнуло. Увесь той час під дворище ночами приходила вовча зграя і тоскно завивала у тон гірського вітру.

У такій спосіб заводчик вирощував бійців на продаж московським клубам. Але, цей Полат, попри вовчу кров і жорстоке з ним поводження, у жодному разі не проявив потягу до бійки, навпаки, замість типової для своєї породи злостивості виказав незвичайну доброту і несперечливість. Попри загрозливий вигляд він дуже дбайливо ставився до дітей – що хазяйських, що сусідських – слухався їх і на гостей не гавкав.

До Конотопу, пса завезли узбецькі приятелі одного з інженерів заводу "Мотордеталь" у подарунок за передачу їм оригінальних креслень. Новий господар збудував охоронцю просторий вольєр з утепленою будкою, навчив усім командам і щоденно, незалежно від погоди, виводив на прогулянку до найближчого парку. Пес мав біло-рудий окрас з білою "зіркою" на лобі і облямовані чорними тінями брунатні очі, що висвічували вічну собачу зажуру. Він виріс до вісімдесяти сантиметрів у холці, мав рельєфну грудь і велетенські лапи. Зустрічні любувалися могутнім красенем, собаководи наперебій напрошувались на в'язку зі своїми суками, і Полат виправдовував усі їхні сподівання. Але – попри породу, вовчу кров і ситне харчування – охоронець з нього вийшов ніякий. Навіть наздогнавши зухвалого кота, що необережно забрів на його територію, він його не давив, а запрошував бавитись. Уся його хватка полягала у потужному гавканні, яким він відлякував допитливу пацанву і можливих злодіїв. Попри усі спроби пробудити в ньому злостивість він залишався сам собою, тож для перестраху господар, наклеїв на хвіртці лячне попередження: "Обережно! Злий пес". Єдиний клопіт, який він іноді завдавав господарю, – це раптова втеча з двору.

Одним зимовим ранком Полат скористався необережно відчиненою хвірткою і чкурнув бозна куди по груди засніженою вулицею. Сліди заносилися миттєво, хуртовина засліплювала очі, тож шукати собаку прийшлося навмання. Зрештою, годин через чотири, хазяїн знайшов друга на далекій околиці міста. Він спокійно сидів неподалік автобусної зупинки і вдумливо дивився у бік Батуринського шляху, яким його колись привезли з Києва. Сидів нерухомо – як пам'ятник, як монумент, як сфінкс – жодним чином не реагуючи на людське сновигання і перелякані зойки: "чий собака? Де хазяїн? Заберіть собаку!" Побачивши свого власника з жорстким поводком у руках, він не став тікати, покірно підставив шию і гордівливо затупцював попереду, начебто то саме він вів людину, а не навпаки. Після того прикрого випадку хазяїн, перш ніж

розчахнути ворота, пристав передбачливо прикривати собаку у вольєрі, але той, у відповідь на таке "покарання", призвичаївся демонстративно і вільно ховатися за кущем ялівцю та не виходити звідти, допоки машина не виїде і ворота не закриються.

У той злощасний лютневий день пенсіонер прибирав нічний рясний сніг, коли до двору, гуркотаючи залізяччям, підкотився ворожий танк. Командир танку, сержант, висунувся з башти і через паркан гукнув господаря:

— *Открывай ворота, дед! Приказано занять здесь позицию. А не то просто въедем.*

Жестами командир допоміг механіку в'їхати задом, стволом на

перехрестя, увійшов у двір і побачив здоровезного патлатого пса, що тигровою ходою сунув йому назустріч.

— "*Убери собаку, дед!*" – напружено вигукнув вояка, і не очікуючи реакції, навскидку дав чергу. Пес було сіпнувся вперед, але впав замертво, не встигнувши заплющити очі.

— Що ти наробив, придурок! – вигукнув старий і додав довгий

розгалужений матюк російською. Почувши рідну мову, сержант дещо розслабився.

— "*Приказано здесь занять позицию. На всякое сопротивление приказано отвечать огнём. Наутро будем выезжать, я его вывезу и выброшу где-нибудь в кювет по дороге*", – примирливо пробуркотів він.

— Дякую за шляхетність, – відмовився Павло Гнатович, пильно

вдивляючись у сержантову горлянку. Окрім гострого жалю і полохливого гніву він відчував абсолютну свою безпорадність. Уперше він пожалів, що свого часу не став мисливцем і не придбав якоїсь рушниці. Він покликав сусіда, і вони мовчки поховали чотирилапого у дальньому кутку садиби під стару рясно засніжену вишню. За тиждень після інциденту дідок записався у батальйон територіальної оборони і убув воювати під Харків.

НЕВДАЛЕ ВІЩУВАННЯ

Микита Миколайович Марченко, учитель математики, мав славу місцевого провісника. Коливання обмінного курсу гривні відносно долара він передрікав так впевнено, наче днями висиджував на нарадах Національного Банку України а стосовно російського вторгнення в Україну він попередив друзів у "Фейсбуці" раніше, ніж Путін прийняв це рішення. Тож, не дивно, що коли над містом унадилися дріботіти смертоносні пташки, цей дар набув особливого значення: людина реально підказувала, куди прилетить вночі. І хоча ім'я "Микита" в українському простолюдді ще не так давно поєднувалося з певним недоумством, до Микити Миколайовича містяни прислухалися. Свій дар математик пояснював просто: "збираю опубліковані дані, зіставляю імовірності наслідків подій і роблю адекватні висновки".

Раніше, коли шкільне вчителювання тільки-но занурилось у злидні, він не зрадив професію, не пішов у митники чи податківці, а зайнявся репетиторством. Серед усіх

його учениць була і красунечка Інеса. В школі вона вчилася без охоти, зате швиденько вискочила заміж за успішного бізнесмена і не прогадала: жила безтурботно і весело. Аби дружина завжди була схильна для кохання, чоловік найняв куховарку, покоївку і няньку. Коли ж донька підросла і пішла до школи, перейменованої на "ліцей з підвищеними вимогами", тато не поскупився на репетиторів: з української, з англійської і з математики. Усе пропало, коли він загинув в ДТП, і Інеса залишилася сама, без спеціальності і суттєвих накопичень. Вона хутко позбавилась усієї челяді, і тільки репетитор з математики продовжив свої заняття, але вже безоплатно. Його послуги стали особливо цінними, коли учнів змусили учитися "он лайн". Оскільки мамка не мала можливості покидати роботу, дитина днями відбувала дома сама. Гучномовці уїдливо сповіщали протиповітряну тривогу; звідусіль доносилися кулеметні черги, вибухи бомб і гупання збитих "шахедів"; вона зовсім не виходила на вулицю. У будні дні МММ – так школярі свого часу прозвали учителя – приходив до учениці зразу по обіді і затримувався до повернення Інеси з роботи. Окрім математики він "підтягував" Олечку ще з історії, чим несказанно радував мамку. А вже коли він власноруч налагодив на кухні каналізацію, яка давно вже завдавала їй клопоту, жінка відчула себе перед ним зобов'язаною.

Коли поодинокі бомбардування житлових будинків перетворилися на рутину, а тривожні сирени вже завивали без угаву, Інесі з Німеччини зателефонувала подруга дитинства і умовила її негайно виїжджати з України. "Що ти там сидиш у своєму нещасному Конотопі? Усі вже тут! Пожалій дитину і подумай про себе: життя тільки-но починається. Тут і врятуєшся, і своє особисте щастя знайдеш. З твоєю то зовнішністю!" – переконувала подруга, і Інеса наважилась. Досить швидко вона оформила усі документи і упакувала речі; напередодні від'їзду, зранку, вона згадала про безвідмовного репетитора і вирішила йому віддячити. Зателефонувала і сказала коротко: "приходьте увечері. Олечку я відправлю до бабусі".

У Марченка захололи ноги і штани здалися затісними: минуло без малого шість років, як він овдовів. Замислився. "Чому жінка вирішила залишитися з ним на одинці? Хіба це не ознака чогось незвичайного, особливого? Просто попрощатися можна і телефоном, а вона запросила його до себе, ще й надвечір…". На скору руку, не подумавши, Микита Миколайович відправив до "Фейсбуку" свої чергові застереження і помітив, що цього разу ракети полетять якраз на той район міста, де проживає Інеса. "Попереджати, чи не попереджати? Район – поняття розтяжне. Хто сказав, що бомба влучить саме в її дім, ще й в її квартиру? Але то добре, що вона подбала про дочку… Такий шанс! Ні, не стану зайве лякати жінку…" – вирішив математик.

До вечора він придбав літрову пляшку вермуту "Мартіні" і пакет підсолених арахісових горішок: так його пригощав італійський колега на міжнародній конференції з теорії ігор у Венеції. Навідав перукарню; ближче вечора прийняв ванну, намастився жінчиним дезодорантом та вбрався у білу сорочку і весільний костюм у легку смужечку. Придбав пишний букет білих лілій і нагострився вже виходити. Раптом

заспівав телефон. То була Інеса.

"Побачення скасовується. Я прочитала ваш прогноз і подумала, що нам загрожуватиме небезпека. А тут, якраз, колега по роботі зібрався на ніч до Києва на власному автомобілі, і там знайшлося місце для нас з Олечкою, а ми вже маємо квитки на літак до Франкфурта. Тож, хочу подякувати вам за вашу доброту і порозуміння, за усе, що ви для нас зробили, і сподіваюсь, що, коли увесь цей жах скінчиться, ми ще побачимось. Тож нехай вам щастить і не ображайтесь".

Передбачення Марченка знову справдилось. Зла ракета влучила у сусідній будинок і зруйнувала цілий під'їзд. Постраждало восьмеро людей, двоє загинуло, з них одна дитина. "Віщун" автобусом дістався місця події. У дворі пошкодженого будинку троє мешканок обговорювали трагедію.

— "Бачте, виходить, ота красуха з сусіднього дому не дарма поквапилась..."

— "Мабуть математик пекуче нашептав. Бо мені, наприклад, і в голову не прийшло".

— "А чого б то він навкруг неї вештався!"

БЕТХОВЕН

Євстахій Катков, відомий в місті баяніст-віртуоз, багато років керував хором ветеранів у районному Домі культури. Ця робота надавала йому високий громадянський статус, але оплачувалась дуже, дуже скнаро; основний свій заробіток він отримував у приватному секторі розважаючи народ на весіллях і ювілеях. Тут він прославився своєю послужливістю у виконанні музики на будь-чий смак: не було такої пісні, якої б він не знав, або не міг підібрати на слух. При цьому Євстахій не цурався щиро пригощатися, і чим жвавішою і розпуснішою ставала публіка, тим моторніше бігали його пальці і тим зворушливіше звучав баян. А якщо вже публіка особливо йому годила, він розгортав інструмент на усю шир і видавав "Чардаш" Монті абро п'ятий танець Брамса.

Усе було б добре у Євстахія, як би, з часом, раптово не загострилась потреба у постійному підбадьорюванні організму. Непомітно для себе він послабився до того, що зачинаючи кожен ранок з чарки, вночі не засинав, не спустошивши останню розпочату пляшку. Жив він одинаком. У вільний від роботи час вештався містом, нав'язливо шукаючи чергового горілчаного брата і змушуючи своїм явленням знайомих заздалегідь переходити на інший бік вулиці.

Але існувало в місті благодатне пристанище, де завжди юрмилися вільні інтелігентні люди (музиканти духового оркестру, футболісти, артисти народного театру), з якими можна було поговорити про високі матерії, випити і розважитись, незлостиво глузуючи один з одного. Йдеться про більярдну у заводському Домі Культури. Вона розміщалася на першому поверсі, у кімнаті праворуч від вахтера, який ніколи не заважав вільному проходу з дев'ятої години ранку до одинадцятої вечора. Там стояли два дванадцяти футових столи, дві етажерки для куль, піраміда для київ і столик маркера. Вздовж стін шикувалися вільні гравці і вболівальники. Насправді, у

приміщенні було тіснувато, і гравцям приходилось де-інде користуватися скороченими кийками. Більшість присутніх вела себе стримано, зайве не гомоніла і не заважала гравцям. І тільки отой невгамовний Євстахій сновигав поміж усіма і чіплявся до кожного зі своєю нерозбірливою балаканиною.

А приходив до більярдної знаний у місті футболіст заводської команди "Шахтар" Женька Болотніков на прізвисько "Люмінал" – зухвалий центрфорвард, красень з двома золотими фіксами у роті і невідпорний бабій, москвич. Алкоголю він не вживав, кайф ловив за допомогою пігулок, звідти і отримав своє прізвисько. На заводі він отримував платню старшого інженера, але йому того не вистачало, і він ходив сюди грати "на інтерес" із зайшлими "гусаками". До гри на гроші він ставився серйозно, і завжди п'яний баяніст його незносно дратував.

— Від щирого серця вітаю ясновельможну публіку з днем народження

великого композитора Людвіга ван Бетховена, – невпевнено проголосив Євстахій, пробираючись до маркера дяді Миті, щоб поборгувати у нього руб до получки. – Може футболіст позичить музиканту десяточку на похмілля? – по ходу зачепив він Болотнікова.

— Згинь, п'янчуго! Як вже ти дістав. Дай вдарити спокійно. На кону,

як ні як, четвертна, тобі б на тиждень вистачило, – по-доброму огризнувся Люмінал.

— Ой, не скажи так, футболісте! Якби я зібрав тут п'яниць з усього світу, ти б побачив серед них і кінозірок, і чемпіонів, і маршалів, і президентів і навіть Генерального Секретаря. Як казав Максим Горький, "у вині більше усього сонця. Хай живуть люди, які вміють робити вино і через нього вносити радість у душі людей!"

Добрий дядя Митя наділив баяніста карбованцем і той покрокував до

літнього павільйону "Голубий Дунай". Там він спустошив пляшку кріпленого яблучного вина "Золота осінь", по простому "Зося", за дев'яносто сім копійок, і повернувся до більярдної, вже хапаючись за стіни.

Женька, тим часом, несподівано програв і вже розпочав третю, "контрову", партію. Протискаючись поміж вболівальників, Катков ненароком підштовхнув його якраз у момент удару, і той не забив цінну кулю.

— "З мене досить! – вигукнув футболіст, ухопив Каткова за шкірку і

потужним копняком витурив його у вестибюль крізь затулені двері.

Хвилин через п'ять двері прочинилися і на рівні підлоги з'явилося заюшене обличчя баяніста.

— "Так-так, шановні добродії, – шавкаючи губами вимовило обличчя, – смійтесь, смійтесь! Бетховен також, ось, ходив, ходив, і усі його штурхали".

АМЕРИКАНКА

До Конотопу зі Сполучених Штатів повернулася Машенька Панченко. За тридцять років, що минули від її вояжу до Баварії, вона з гарненького верткого дівчиська

перетворилася на шикарну голлівудську діву. Її перший чоловік Гаррі, офіцер, який власне і вивіз її до Америки, загинув у війні на Близькому Сході, залишивши їй двох синів Майкла і Джека, яких вона у свою чергу довірила свекрусі разом з половиною виплат за загиблого. Сама ж перебралася до Лос-Анджелеса, де спробувала себе на зйомках. Там вона приглянулася відомому режисеру, який зняв її у головній ролі в успішній картині і відкрив шлях до зіркового життя Мері Панч.

На початку 2023 року свекруха отримала неофіційне повідомлення стосовно зникнення безвісти її молодшого онука Джека, який з березня 2022 року разом з старшим братом воював в Україні у складі Інтернаціональної бригади. Ця звістка надійшла до Мері у край недоречний час: вона якраз беззастережно закохалася в партнера по зйомці, індуса, молодшого від себе на двадцять років, який видався їй найвродливішим від усіх чоловіків, яких вона коли небудь знала. Індус відповів зірці взаємністю, і вони нещодавно з'їхались у затишному будиночку в горах понад струмком. Мері не чекала від партнера нічого окрім жаркого кохання, і їй кортіло, аби це щастя продовжувалося нескінченно. Але треба було їхати.

Батьки її вже померли, тож у Конотопі вона зупинилася у двоюрідної сестри. Більше місяця американка очікувала на старшого сина, щоб дізнатися про усе "з перших вуст", і за цей час встигла спорудити татові з мамою гранітний пам'ятник на двох з хрестом і двома янголятками. Майкл зміг вирватись до неї лише на три дні. Він розповів, що в кінці вересня ворог штурмував рубіж батальйону, в складі якого воював брат. Поки його напарник, поляк, косив з кулемета піхоту, Джек підбив два танки, а третій зайшов посадкою ззаду і зблизька плюнув 110-и міліметровим фугасом прямо в шанець. Ззаду окоп не мав брустверу, тож хлопців не просто закидало піском, як вже бувало, а порвало на шмаття. Сержант з сусіднього окопу бачив лише фрагменти, що зависнули на деревах, і тікаючи, навіть не спробував познаходити документи. Саме тому у перших рапортах командири вказали загиблих як зниклих безвісти.

— "Невдовзі я з тим сержантом побував на місці, і приніс звідти декілька шматочків. ДНК-аналіз підтвердив, що серед них були й такі, що належали нашому Джейку. Опісля офіційного підтвердження обох загиблих нагородили орденами "За мужність" III-го ступеня посмертно.

— І що, більше нічого-нічого не залишилось?

— Пробач, мамо, ні. Хіба що жменька землі з окопу. А медаль – ось.

— Я хочу туди. Туди, де можна вбити хоч одного гада… Я їх порву! – скипіла Мурка.

— Це неможливо

— Насправді, я приїхала сюди, щоб забрати звідси тебе, синку. Хіба Яшки не досить?

— Зараз не відпустять: позиція залишиться неприкритою.

— Що мені до ваших "позицій"? Мишко, ти ж в мене останній син… Але я щось придумаю.

Щоб здійснити задумане Марії вистачило двох тижнів: там де рішення приймали

чоловіки, вона проходила безперешкодно. Військову форму – найновішого жіночого крою з американського матеріалу і з вже нашитими знаками – вона придбала з рук. "Яка ж ти красунечка, Марійко, – вигукнула сестра: – ще карколомніша ніж у будь-чому цивільному. Отож, я й кажу: до Голлівуду дарма не візьмуть!"

Акторку вивчили на кулеметницю. Вона сама вибрала собі кулемет системи ДШК калібром 12,7 мм схожий на той, з яким знімалася в одному з бойовиків свого іменитого режисера. Той кулемет важив майже тридцять кілограмів, а його іноді доводилось тримати напереваги подібно Шварценеггеру. Ще той підстаркуватий режисер, сучий син, напнув на неї майку з довгими вузенькими бретельками, щоб оператор мав змогу щоразу висвітлювати крайки її грудей, і змусив знятися у сорока дублях.

Своїм вибором військової спеціальності Марія, якій приліпили позивний "Мурка", неабияк здивувала українців: того фільму вони не бачили. Менше з тим в Україні їй довірили скоростріл, встановлений в окопі стаціонарно, і з нього вона відправила в пекло не один десяток ворожих душ. Оцінивши неабиякий талант актриси, командування усадило її на японський пікап, обладнаний під мобільний вогневий комплекс з кулеметом "Браунінг" калібром 13,2 мм, і довірило перехват ворожих безпілотників. Ця робота сподобалась їй іще більше. Кожного разу, ловлячи в приціл зухвалого птаха, перед натисненням гашетки, Мурка виспівувала любий їй куплет з фільму "За двома зайцями":

— "*В небі канареєчка літає...*" – тра-тата-та-та! – говорив кулемет. "З*нову мимо, твою мать!* – лаялась кулеметниця, – і *співає прямо в горизонт*"... Ту-туту-ту-ту! – злостував кулемет. "*Йєс!*" – тріумфувала

Мурка. Злившись тілом зі зброєю, вона відчувала влучання усім

своїм єством: вірна куля найжорсткіше віддавала їй у плечі.

На цьому посту вона провоювала шість місяців, до поранення. Того злого дня над батальйоном кружляв цілий рій "шахедів", і один спікірував на її "Тойоту". Екіпажу пощастило, бо камікадзе розірвався у кількох метрах позаду. Водій взагалі не постраждав, а от кулеметниця отримала осколочне поранення у праву сідницю.

— "О боже! Твоя сідничка! Її б тільки цілувати і облизувати, а вони по ній

брудною залізякою! – обурювався видатний режисер, додзвонившись до прифронтового шпиталю, – негайно повертайся в Америку. Знаю пластичного хірурга, який зробить краще, ніж було, але мусиш поквапитись. Ось, почитай уривок сценарію, де ти знову у головній ролі. Я сьогодні ж забронюю два місця з Праги до Нью-Йорка. Тільки назви дату. Це ж добре, що не в лобок, хай йому грець!"

— Дякую, любий, але я не покину фронт напризволяще. У мене гарно виходить. Заслужила дві медалі, – без коливань відмовилась кулеметниця.

— Ти не зрозуміла, люба. Я ж підготував роль Майклу. Щоправда, другого плану. Але в Голлівуді і це гарна пропозиція на початок. Сама знаєш... Пам'ятаєш, як я відібрав тебе із сотні конкуренток? Ти ж не хочеш втратити ще одного, останнього, сина, чи я чогось не розумію? Отож, другий квиток – для нього. А вже як я за тобою

скучив! Не брикайся, бо дійду до самого вашого президента: ми знайомі особисто.

— Майкл не погодиться. Він налаштований на перемогу.

— Я з ним розмовляв. Запропонував роль, і він мене почув. Каже, що все залежить від мами. Врятуй же його і себе.

Врятувати сина ще й надбати йому гарну перспективу – хіба матір від

такого відмовиться! Та й ідея з пластичною операцією у найвідомішій клініці видалася їй занадто спокусливою. "Чортів старець! Підібрав таки до мене ключик… Але ж він, як і завжди, має рацію!" – голосно висловилась зірка. Вона згадала за чим приїхала в Україну, і натиснула на Майкла. Зрештою той погодився летіти, але насправді, потайки пообіцяв командиру повернутися, щойно доставить поранену матінку до Лос-Анджелеса.

ЖУЛЬЄН

Вони зійшлися вже у зрілому віці, пізнавши сімейне життя в усіх його привабливих і прикрих виявах. Точніше це Михайло приперся до Клавдії, і вона прийняла його п'яного і нестриманого у своїй крихітній хатинці з двома сотками городу: знала чоловіка як досвідченого і вправного зварювальника.

На той час жоден з них не мав постійного місця роботи, до пенсії не дослужився, тож вони жили за рахунок городу і нерегулярних заробітків. Влітку Клавдія вирощувала квіти і торгувала ними навпроти залізничного вокзалу, взимку ж виносила на перон домашні пиріжки і хот-доги. Михайло ж, опинившись у приватному дворищі, започаткував незареєстрований бізнес з виготовлення металевих виробів, як то в'їзні ворота, хвіртки, двері та усе інше з того, що може знадобитися людям у приватному домогосподарстві. Розпочав він з улаштування свого робочого місця у дворі попід хатою під голим небом: металевий стіл і електрична розетка. До столу, при необхідності, прикручувались лещата, упори і лінійки. Ручні інструменти – болгарка, дриль, зварювальний апарат-інвертор, молоток і зубило, – ото й усе нехитре знаряддя, яке майстер застосовував в роботі. Відсутність промислового приміщення; простота оснащення; нехтування безпекою, екологією і рекламою; використання давальницького матеріалу – усе це в купі дозволяло Михайлові тримати конкурентні ціни на свої вироби і не засвічуватись у податковій системі.

На клаптику домашнього городу господарі вирощували томати, перці, цибулю, часник і усіляку зелень. Мали пару яблунь, вишню, абрикосу, кущик смородини і латку малини під парканом. Картоплю збирали з восьми соток польового городу під В'язовим, виділеного Михайлові ще радянською владою. Постійно тримаючи з десяток курей і качок, сповна задовольняли власні потреби у яйцях і пташиному м'ясі. Домашню логістику господар забезпечував старенькою і завжди несправною "Нивою" з причепом. Попід хатою, в кутку поза верстатом, він облаштував собачу будку, в яку заселив приблудного пса, прозваного Клавою "Жульєном".

Обидва вже зростили своїх дітей. Клавдія мала дорослу доньку, яка вивчилась на

перукарку і побудувала собі пристойне життя у Німеччині; Михайло ж пишався сином, який опинившись на окупованій частині Херсонщини, не запанікував, не розгубився, а натомість розорав найближчу до обійстя латку колгоспного поля і вів дохідне господарство.

Жити, користуючись виключно плодами власного труда, – не легко, але мало що так мотивує до життя так, як володіння власним господарством і можливістю вільно працювати на себе і свою родину. Велике діло, коли ти не мусиш заглядати в рота якомусь начальнику, зазвичай придурку, і певен, що усе зароблене – твоє. Зрештою, існує думка, що Радянський Союз розсипався саме з-за того, що людей змушували працювати на колективний котел. "Гуртове – чортове" – влучно сказано.

Мав Михайло мрію, якої досі не зміг сягнути, – це сучасний пікап. Усе одно який: "Тойота", "Ніссан", "Форд" чи "Пежо". Не обов'язково новий, можна й вживаний: їхні машини здатні долати мільйон кілометрів, і хоч би що. Але, заробляючи гривнями, він ніяк не встигав за курсом долара, тож мучився зі своєю старою "Нивою" та недоробленим причепом. А Клава, тим часом, жила надією додати до існуючої ділянки ще пару соток, щоб облаштувати хоча б крихітну тепличку з оранжереєю. Благо сусід пообіцяв продати полоску, але теж за долари.

Так і жили у своєму маленькому світі маленькі люди Клавдія і Михайло, можна сказати щасливо, поки з неба не просипались бомби. Їхня хатинка стояла неподалік об'єкта критичної інфраструктури, ворог гатив по ньому, а падало куди не попадя. Після кількох атак Михайло був змушений затулити фанерою три шибки, що виглядали на дорогу. Попервах, почувши сирену, вони з дружиною бігали до цегляного погребу, що стояв окремо у кінці городу. Вони навіть спустили туди тапчан, занесли воду і акумуляторну лампу, але довго в ньому не висиджували. Першим відмовився від тієї біганини Михайло. Сам він страждав на глухоту і не чув, як воно бабахкало, а Клавдія переживала. Вдень і вночі вона не випускала з рук телефон, пильно стежила за тим, куди прилетіло і якої завдало шкоди, та отримувала попередження з усіх мереж загалом і ще індивідуально від близьких подружок. "Ну, ти й товстошкірий, прости Господи, – дорікала вона чоловікові, який залишався у телевізора, коли вона сама бігла до цегляної ями. Тим часом, наближалася зима, почались тривалі відключення електрики,

що буде з газом ніхто не знав, а дрова неймовірно подорожчали. Світло вимикали щодня і на довго, слідом за електрикою пропадала вода. Люди припинили замовляти металеві вироби і купувати квіти.

З самого початку війни Клавдіїна дочка Галя пристала умовляти маму тікати до Німеччини. Сама вона перебралася туди ще шість років тому, добре оволоділа німецькою і, вивчившись вдома на перукарку, працювала адміністраторкою у престижному салоні краси.

— Що ви сидите там під бомбами? У нас кажуть, війна триматиметься нескінченно, і я раджу скористатися тимчасовим захистом для біженців, поки він існує. Маю

постійну клієнтку з міграційної служби, вона обіцяла посприяти, і я вишлю вам запрошення. Приїжджайте обидва, заодно і підлікуєтесь, – аргументувала Галя.

Але подружжя довго коливалося, щось вигадувало і тільки після того,

як однієї страшної ночі зовсім неподалік, з іншого боку вулиці, згорів недавно збудований двоповерховий приватний дім і в пожежі загинула літня жінка, Клавдія і Михайло схаменулися та кинулись оформляти документи. Зрештою, обговоривши дрібниці, вони вимкнули газ і електрику, замкнули хату, вигнали з двору собаку і виїхали, забувши перекрити воду і попередити сусідів.

Чужина зустріла біженців не з розпростертими обіймами. Дійсність предстала перед ними суворішою, ніж їм розповідали, – кожен мусив сам дбати за себе. Гамбург, куди вони прибули, виявився величезним і метушливим, а оселитися у дочки їм заборонили. Натомість надали гуртожиток, що розміщався в дальньому від неї районі, – не наїздишся. Насправді, грошей, що видавалися їм, на прожиття вистачало, але їм хотілося щось зверху. Більш-менш прийнятної роботи їм не пропонували: усе впиралося в мову, а опановувати німецьку вони не збиралися. Неподалік гуртожитку Михайло знайшов собі підхожу роботу – збирати плату з відвідувачів громадської вбиральні. Йому здавалося, що там буде легко започаткувати бізнес по-українськи, тобто здавати до каси не увесь денний збір, а лише певну його частку. Він так і спробував. Але вже на третій день з'явився ввічливий наглядач, який стягнув з нього усю нестачу і попередив, що це востаннє. Клавдія також не працевлаштувалася, бо багато часу витрачала на доглядання за доньчиними дітьми. Зате вона знайшла собі втіху у спілкуванні з трьома співмешканками гуртожитку, які збиралися на кілька годин у крихітній вітальні на другому поверсі щоб пограти там два на два у підкидного дурня "на інтерес".

Минув рік. В інтернеті посилилась дискусія з приводу продовження виплат біженцям на наступний період. Оволодіння німецькою мовою ставало обов'язковим, і перспектива гідного працевлаштування не проглядалася зовсім. Обстановка суворо нагадувала, що їхній статус виключно тимчасовий.

— Щойно телефонувала сусідові з приводу тюльпанів, що вже мали розквітнути. Хотіла дозволити позрізати на продаж. Так він каже: "які тюльпани? Там усе витоптано, і Жульєн не ґавкнув", – поділилась Клавдія з чоловіком.

— Який Жульєн? Ми ж його вигнали, – здивувався Михайло.

— Отож і я спитала. Каже, що той вигриз у паркані дошку і ходить до своєї будки ночувати. Вдень чатує у магазині перед прилавком, випрошує обрізки, а спати ходить до своєї будки. Мовляв, то школярі вдень поцупили мої тюльпани. А я ж міркую: школярів зараз до школи не пускають. Студіюють "Он лайн". А що буде, як заквітнуть півонії? Лілії, айстри, чорнобривці? Стосовно хризантем я вже мовчу. У мене ж як поставлено: на місті квітів, що відходять, зацвітають більш пізні. Душа болить! Може я з'їжджу хоча б на тиждень? Наведу лад у саду, приголублю Жульєна… Німці ж дорогу оплачують…

— Усе одно виникнуть зайві витрати. Тож, як кажуть, "відтявши голову, за волосами

не плачуть".

— За одне б і воду перевірила… А, може взагалі повернемось, Михайле, ґа? Об'єкт критичної інфраструктури знищено, тож у наш квартал не прилітатиме.

— А уламки збитих? Здебільше дошкуляють уламки, це раз; по-друге, ти ж чула, що тут якраз обговорюється пропозиція збільшити виплату за добровільне повернення майже вдвічі. От тоді і поїдемо! Урочисто, на "Пікапі".

— І скільки я просила, щоб ти вивів оту бузину, що лізе поза вбиральнею! Так затінює мої нарциси. Усе ж таки маленька у нас ділянка! Сусід каже, якщо сплатимо задаток зараз, він дозволить користуватись тими двома сотками. Я б оце таки з'їздила, а то ж пропадають гроші, що дають на дорогу. А Жульєн? Продавщиці в магазині знають, що то наш собака, мабуть зле обговорюють.

— А хіба ми їх коли просили годувати нашого собаку? Коротше, домовились: не поспішаймо! Як усі поїдуть, так і ми не забаримося, – підсумував голова родини.

СВЯТА ПОМСТА

Наталка народилась у Конотопі і виросла доброю, лагідною і надзвичайно музичною дівчиною. Відразу після музичної школи, де вона навчилася грати на кларнеті, її прийняли до одеської консерваторії на клас флейти, і флейта їй сподобалась. Після консерваторії вона влаштувалась до Львівського оперного театру і відзначилась там виконанням соло флейти у другому акті опери Глюка "Орфей і Еврідіка".

Після вторгнення російських військ в Україну, щойно ворог закривавив Київщину, Наталка, разом з двома подружками, оформила безоплатну відпустку і записалася волонтеркою. Вони вибрали собі вдячну місію: постачати бійцям на передок домашнє сало. Не консерви, не пончики, а саме сало, якого окрім її команди ніхто їм не дарував. Дівчата організували цілу мережу господарств, куди звозили свіжину для соління і купували там не дорого першокласне біло-рожеве сало з делікатною м'ясною прорістю. Готовий ніжний продукт волонтерки розвозили по опорних точках фронту і несказанно раділи схвальним відгукам бійців.

Одного нещасливого дня Наталка необережно відбилася від гурту, заблукала у "сірій зоні" і була схоплена бойовиками ДНР. Подружки лише через кілька місяців дізналася, що її тримають у якійсь комендатурі на околиці Донецька, і кинулись її визволяти. Вони знайшли добродія, який зв'язався зі своїм другом, колишнім директором місцевого м'ясокомбінату, і той, десь за тиждень повідомив, що наразі у слідчому ізоляторі перебуває молода жінка на ім'я Наталія, затримана як шпигунка.

— "*Я знаю того коменданта,* – повідомив друг, *– его фамилия Зубцов. Он у меня на комбинате охранником работал. У него ещё наколки воровские на руках были. Помню, всегда при встрече честь отдавал. Говорит, что за пятнадцать тысяч сможет вернуть девчонку*" – пояснив він.

— Ми знайдемо ці гроші, але ж попередьте того сучого сина, щоб не ображав дівчину.

— "*Обязательно скажу*", – сумно відповів друг, не дуже сподіваючись на результат.

Невеличка катівня на околиці Донецька ховалася у приміщенні колишнього відділення комерційного банку, побудованому на початку дев'яностих років, коли в обігу ще панували купони. Їх звозили мішками, і для зберігання надмірної паперово-грошової маси у підвалі збудували спеціальний залізобетонний бункер-сейф з металевими дверима у сорок сантиметрів завтовшки. У тому "мішку", шість на чотири метри, наглядачі окремо тримали п'ятьох жінок.

Комендант тієї гауптвахти щоп'ятниці вечеряв у ресторані, з'являвся звідти вночі і, сяк-так протиснувшись у заґратовані двері, похвалявся черговому персоналу: – "*бухалово ещё никто не отменял. Да здравствует Россия!*" А увійшовши до кабінету, хапався за потерту гармоньку і потрясав приміщення оглушливим великоднім співом.

"*Смотрю на небо просветлённым взором.*
С утра я на троих сообразил.
Я этот день люблю как День Шахтёра,
Как праздник наших Вооружённых Сил.
Все красят яйца в синие, зелёные,
А я их кращу только в красный цвет.
И пролетарии всех стран соединяйтесь
Под знамя наших пламенных побед!"

Й думки не мав бравий тюремник Зубцов, що невдовзі саме з його "писанками" у нього виникнуть великі проблеми.

– "*Гуцулку мне!*" – волав він в усю глотку, охоронці слухняно заводили Наталію в кабінет, прив'язували до столу, і він робив з нею, що хотів, відступаючи лише, щоб хильнути чарку самогону і сходити до унітазу. Усе відбувалося швидко, грубо, так що бідолаха від жаху непритомніла і жодного разу не роздивилася обличчя кривдника. Але вона його запам'ятала. Вона назавжди запам'ятала ті цупкі руки з татуюваннями на жилавих зап'ястках. На лівому була наколота пташина клітка з розчахнутими дверцятами; на правому – пташка, яка щойно вилетіла на волю.

Визволення відбулося під Авдіївкою, коли там ще точилися запеклі бої. Кати́, отримавши гроші, вивели бранку у нейтральну зону, де її підібрали бійці української диверсійно-розвідувальної групи. У найближчому не окупованому селі на неї на батьковому "Форді" вже очікував хлопець Іван, її шкільний приятель з Конотопа. Він ще не служив, але мав при собі довідку стосовно того, що вже уклав контракт з ЗСУ і за тиждень прибуде до її навчального підрозділу. Завдяки цій довідці він без перешкод доставив Наталку до Одеси, де на неї вже чекали подружки, які організували усю ту визвольну операцію. Дорогою дівчина відверто розповіла про усі жахи перебування у полоні. Вона виглядала геть виснаженою, але, попри рясні сльози на змученому обличчі, виглядала неймовірно красивою, і Іван, закоханий у неї ще зі школи, дав собі слово неодмінно за неї помститися. Приступивши до служби, він влаштувався до тієї ж

диверсійно-розвідувальної групи, що прийняла Наталку під Авдіївкою і поділився своєю бідою з її командиром.

– Товаришу підполковнику, допоможіть мені помститися. Я дізнався що начальник тієї катівні на прізвисько "Зуб" мешкає у центрі Донецька і щоп'ятниці напивається у ресторані "Русь". Я не маю фотографії, але Наталія описала його татуювання на руках.

— Щойно будемо працювати у тому районі, я щось придумаю, синку.

Десь, місяці за три потому, темної мокрої ночі, після виконання основного завдання, група підстерегла тюремника Зубцова неподалік ресторану, і командир без роздуму чикнув йому по глотці своїм легендарним ножем, кованим приватним майстром уручну з дванадцятишарової дамаської сталі, і заточеним до різання паперу на вітру. Присвітив ліхтариком руки і, переконавшись, що усе співпадає, відтяв у гада обидві долоні – кісточки навіть не хруснули. Передав ніж Івану:

— То для ідентифікації. А для помсти, синку, каструй його тут на місці. Тільки ж сам не поріжся.

Невдовзі речник сухопутних сил ЗСУ повідомив Україну про вдалу витівку Сил спеціальних операцій під Донецьком: підірвано великий склад боєприпасів і знешкоджені дев'ятеро офіцерів. А стосовно того, що тієї ж ночі на центральній вулиці знайшли начальника однієї з місцевих каталажок з відтятими руками і головою, він промовчав.

Речові докази стосовно здійсненого акту Іван привіз особисто до реабілітаційного центру в Одесі, де лікувалася Наталка. Він вручив страждальці трилітрову банку, з напханими потрохами і двома жилавими долонями: на лівій була наколота пташина клітка з розчахнутими дверцятами, а на правій – пташка, яка щойно вилетіла на волю.

— Це задля ідентифікації. Командир підказав, що подібні наколки були модними серед офіцерів СС. Хлопці залили м'ясо горілкою, щоб не засмерділи, – виправдався Іван.

— Викинь, будь ласка, цю мерзоту на смітник поза санаторієм, – попросила Наталія, нашвидку заглянувши в банку.

Маючи три дні неофіційної відпустки, Іван поселився у готелі

"Аркадія" – якраз навпроти санаторію, де волонтери-лікарі організували реабілітаційне відділення, і щоранку підходив до входу, аби побачити Наташу. Дівчина трішечки його соромилася, хоч і була однокласницею. Але хлопець проявив себе якомога делікатнішим: жодного разу не спитав, як вона почувалася підчас тортур. На відміну від лікаря-психіатра, який повсякчас допитувався саме про ті відчуття. Ото запитає, а сам встромить око їй під шию і переживає.

Наталія узялася показати хлопцю Одесу, яку добре пізнала за роки навчання у консерваторії, і була приємно здивована, коли той, гуляючи містом, узявся переповідати їй легенди про биндюжника Менделя Крика і його сина, "короля" Молдаванки Бені. Начитавшись у дитинстві Паустовського, Катаєва, Бабеля, Купріна, Ільфа з Петровим, Іван знав за матінку Одесу не гірше обізнаного гіда. У пивному барі

"Ґамбрінус" він нагадав супутниці історію віртуоза Сашка́, який багато років розважав відвідувачів задушевною грою на скрипці. Коли ж під час єврейського погрому чорносотенці пошкодили йому ліву руку, він не піддався розпачу, натомість продовжив звеселяти публіку грою на губній гармошці. Та легенда дещо надихнула Наталю. У музичному магазині на вулиці Преображенській вона придбала гуцульську сопілку, і просто у прилавка виконала уривок з композиції Джеймса Ласта "Одинокий пастух". Пронизлива мелодія далеких Карпат зачаровувала Івана… "Спробую у бойових умовах", – загадала вона.

Як і за часів Куприна, підземелля було уставлене довгими дерев'яними столами, за кожним з котрих на лавах вміщалося не менше десятка бражників. Там панувала щира приязнь і зав'язувались знайомства. Навпроти молодят двоє чоловіків, Гриць і Петро, вели дружню бесіду. Гриць, що воював кулеметником, хвалився, скільки він поклав ворогів і підірвав їхніх танків, а Петро, який мав бронь і не воював, признався: – "Зате я вночі, під комендантський час, наваляв чималу купу під пам'ятник Пушкіну на Приморському бульварі. З душком. А хіба це не ризик?" "А мені, насправді, Пушкін подобається. Візьми хоча б його повчальну казку про "Золоту рибку". Хіба ще хтось спромігся так правдиво розкрити жіночу натуру? Он, наприклад, моя: скільки не принеси, усе їй мало і мало. А як зателефонує на позицію, перше питання – що вам дають і скільки платять?" – поскаржився Грицько.

На Привозі Ваня поділився з чарівною супутницею спогадами свого дідуся, який, свого часу, також навчався в Одесі і у студентські роки дурив торговок на в'ялену рибу під пиво. "Підвалюємо удвох до прилавку; я обмацую кілька рибин одну за одною, і передаю напарнику; той їх обнюхує і демонстративно кладе назад, щоб торговка бачила. Опісля кількох пересмикувань він непомітно закидав одну собі в пазуху. Крамарка, що захоплено теревенила з сусідкою, і оком не вела", – хвалився дідусь.

— Сподіваюсь, ти не станеш так вчиняти?

За три дні парочка встигла погуляти Дерибасівською і Приморським бульваром, піднятися Потьомкінськими сходами до Дюка, обкладеного мішками з піском, і проїхатись вісімнадцятим трамваєм до шістнадцятої станції Великого Фонтану. Попри офіційну заборону купатися поніжилися під бархатним квітневим сонечком на пляжі, заповненому відпочивальниками поблизьких санаторіїв та студентами недальніх гуртожитків, які безжурно грали у волейбол і плавали у морі поміж сміттям і мінами.

— А на цьому пірсі рибачка Соня познайомилась з Костем-моряком, коли той причалив до нього свою шаланду, повну кефалі, – правдиво збрехав Іван.

Попри усе, Наташа трималася гордівливо. У музичному магазині на вулиці Преображенській вона придбала гуцульську сопілку. "Знадобиться у бойових умовах", – пояснила вона, і просто у прилавка виконала уривок з композиції Джеймса Ласта "Одинокий пастух". Пронизлива мелодія далеких Карпат зачаровувала і зворушувала душі присутніх… Так вони гуляли, забувши про усе на світі, допоки хлопцю не зателефонував командир.

Опісля реабілітації Наташа пройшла спеціальний курс і воювала санітаркою у складі піхотного батальйону. Вона майстерно пересувалася під обстрілами, надавала первинну допомогу пораненим і витягла на собі не один десяток побратимів. А ще вона призвичаїлась до автомата і власноруч підстрелила кількох ворожих солдатів. І кожного разу, прицілюючись, вона бачила на мушці незграбну довгоруку фігуру коменданта Зубцова. "Це тобі, на тобі", – приговорювала вона, натискаючи на гачок.

У затишні моменти, коли роту відводили на короткий відпочинок, Наталія виймала з рюкзака свою коротеньку гуцульську сопілочку, куплену в Одесі, і награвала бійцям чаруючі мелодії. Вона знала колядки і щедрики, "Червону руту" і "Самотній пастух", взагалі море-океан пісень і вміла виконати будь-яку мелодію, яку їй щойно наспівали. А на закінчення кожного виступу вона традиційно висвистувала "Козацький марш". Іван, який також воював у тому краї, при першій-ліпшій можливості навідував відважну медсестру і зрештою освідчився їй у коханні. Шлюб вони зареєстрували у Конотопі.

ГАРНИЙ ПОСТРІЛ

"Русня" лютувала, розкручуючи черговий весняно-літній наступ, а у лісовій посадці понад дорогою на Гуляй-Поле двоє українських розвідників допитували полоненого танкіста.

— Ну, признавайся, кацапе, скільки наших воїнів вбив? Багато мирних українців закатував? Що тобі конкретно відомо стосовно весняного наступу? – запитував принишклого вояку капітан Кошлатий на прізвисько "Квант".

— Ти ж дивись, падлюко, правду кажи, бо цей командир двічі не запитує: раз, два і в розхід, – проникливо додав його напарник, сержант Хвасоленко, позивний "Васо́".

Ці двоє упіймали ворожого сина, коли той вискочив з палаючого

танка і качався по землі, намагаючись загасити комбінезон. Коли він нарешті впорався, сержант прив'язав його спиною до обгорілого пня і перепитав капітана: – ну що, замочимо тут, чи потягнемо до штабу? Може премію нарахують, або й по медалі заслужимо?

— Спершу допитаємо… Звідки ти, мерзотнику, і як потрапив в Україну?

— Я із Заполярья, Мурманська область, поселок Луостарі, в/ч 26738. Нас перекинули сюди на допомогу шахтарям Донецької Народної Республіки боронитися від бандерівців і бандитів з Правого Сектору. Служу за контрактом. Особисто нікого не вбивав і не катував…

— Військове звання і посада…

— Прапорщик, командир середнього танка Т-55.

— Що можеш розказати стосовно служби? Самогон п'єш? Дай йому ковток сержанте…

— Ну і хто ти насправді? Говір твій мені щось нагадує. Прізвище, ім'я, по батькові.

— "*Здо́ровец Артём Николаевич. Если чесно, родом из Украины. Город Конотоп*".

— Отож, чую домішку рідного суржика. Тобто, по-нашому, Здорове́ць Артем Миколайович, з Конотопу. Далі…

— У 1989 році був призваний на строкову службу ще у Радянську Армію. Потім залишився на понадстрокову вже у РФ. Я проти цієї війни, але служу за контрактом, а наказ є наказ. Прошу доставити мене до штабу, хочу проситися на обмін, додому.

— Ну і як там, у Магадані?

— У Мурманську? А що? Служба рахується рік за два. Дві тисячі доларів на місяць, не враховуючи бойових. А ще ж пенсія з вислугою… З тридцяти двох років я вже пенсіонер. Знаєте, там природа! Я запав ловити рибу сьомгу. Щорічно до ста кілограмів засолюю. Дітям подобається! Але, якщо усе скінчиться благополучно, планую перебратися до Криму.

— Кажеш, за кожного вбитого українця доплачують? Чи ти не вбивав? А кажуть, твій танк, баштовий номер 511 у Степному біля магазину розстріляв сільських жителів, що скупчилися за гуманітарною допомогою. Шістнадцятеро загиблих, з них троє дітей.

— Моя машина п'ятсот тринадцята, а п'ятсот одинадцята – то машина командира роти.

— Земляк, кажеш… А в Конотопі хто у тебе залишився?

— Батьки померли. Сестра живе. Але я з нею не спілкуюся.

— Путіна поважаєш?

— Щоб про нього не казали, а Путін – геній! Він Росію з колін підняв. Ви знаєте, що в Росії рівень життя удвічі вищий ніж на Україні?

— Знаю. Буцегарня, в якій підгодовують сьомгою.

— Мусимо поквапитись, командире, – підказав сержант: – незабаром прискочать поплічники, його шукатимуть…

— Так кажеш, повернешся до РФ і оселишся в Криму? Бичків ловитимеш… Ну, ну, побачимо, – зазначив "Квант" і, рушивши посадкою у бік Верхньої Терси, розпорядився: – я піду наперед, а ти, "Васо́", невдовзі розв'яжи земляка. Наздоганяй.

Залишившись з бранцем сам на сам, сержант Хвасоленко ні на мить

не замислився. Він правильно зрозумів командира… Кілька разів пройшовся повз зрадника, опісля віддалився метрів на п'ять, розвернувся до нього спиною і застиг нерухомо.

— Командир наказав розв'язати, – нагадав про себе той.

— "Кінчена сволота!" – спалахнуло у свідомості. Боєць різко

розвернувся, вихопив пістолет і вистрелив навскидку, начебто в мішень. Влучив точно в лоба, поміж очі.

— "Гарний постріл! – похвалив він себе. – Мені можна, я ж зі Жмеринки".

Як і було обіцяно командиром, він відв'язав тіло від пенька, а мотузку закинув на дерево.

СТАРИЙ ДРУГ

Я вже дожив того віку, що став багато що забувати. Але не усе! Наприклад, свою першу чоловічу дружбу сприймаю, наче це відбулося учора, хоча насправді вона зародилася ще в ранньому дитинстві. Одного зимового дня до дитячого садочка, куди

мама відвела мене, коли яблука ще не поопадали, поступив хлопець на ім'я Вітько. Новачок тримався так незалежно і зухвало, начебто то він, а не я, був у садку старожилом, і саме мене, а не його, щойно завели до великої кімнати з піаніно під вікном і поставили перед хлоп'ячим стовписьком. Він чомусь вирізнив мене від інших, підійшов і спитав з такою собі, знаєте, глумливою посмішкою: "ну, що? Поборемось!"

Ми схопилися за барки і довго вовтузились, намагаючись застосувати підніжку, але у нас не виходило, і тоді я ухопив прибульця за голову, припнув її під пахву і щосили стиснув руками. "Здаєшся?" – тріумфально запитав я. "Не сіпайся!" – прохрипів Вітько, затято звиваючи голову з мого хвату. Я здавив ще міцніше, вже з останніх сил, а він усе одно викрутився, перехопив мою голову і так її здушив, що у мене в очах вогняні скалочки замигтіли. "Здаюсь", – проквилив я. Він відпустив, і ми затоваришували.

Це вже згодом життєвий досвід підштовхнув мене до двох фундаментальних суджень: дівчину випробуй пестливим лоскотанням, а хлопця – безжалісною бійкою. І якщо задля перевірки першого прийшлося здолати довгу і закрутисту путь, то другий підтвердився відразу і навіки. Востаннє ми зіткнулися з Вітьком у сьомому класі, поступивши у секцію боксу. Я жадав реваншу. Тренер влаштував нам спаринг, і ми – вже натренувавши удари, але анітрохи не засвоївши захист – гамселили одне одного допоки він нас не розвів. Після того бою я на три дні осліп, а Вітькові хоч би що! "Скажи чесно: я хоч раз вдарив тебе, щоб боляче?" – запитав я, не сподіваючись на щиру відповідь. "Ще й як! І не раз", – заспокоїв мене друг.

Коли ми ще вчилися у третьому класі, над малечою панували неприторенні другорічники-переростки брати Брулі: Вовка, Сашко і Васько. Вони не мали ні батька, ні матері і жили з тіткою у глиняній халупці, що тулилася до цегляного заводу на околиці міста понад лугом з боку Сарнавщини. Влітку брати пасли свійських корів і в школу до самих морозів ходили босоніж; зошити носили за пазухою; були завжди голодними і відбирали домашні сніданки у тих, хто їх приносив до школи. Якось, вони придумали забаву: "бити жида". По закінченню уроків вони збирали на виході зі шкільного двору зграйку підлипайл, перестрівали нашого однокласника Фіму і гуртом лупцювали його до юшки з носу, хоча Фіма – найменший серед усіх і завжди зашмарканий – вчився не краще інших і нікого не займав. Брулів же він дратував самим своїм існуванням. Одного разу, коли зграя обступила його з трьох боків і, під лайливі вигуки прийнялася гамселити сумками і ногами, я наважився втрутитись. Фіма стояв, притиснувшись спиною до стіни і прикривши обличчя портфелем, з-за котрого проглядалися його сумні зарюмсані очі. Я спробував затулити його собою, але мене відтягли, хтось влупив під спину носаком, і я геть розгубився. Хтозна, чим би усе скінчилося, аби не Вітько. Він розштовхав нападників, став попереду і посміхнувся в очі старшому Брулю своєю глумливою посмішкою. "Не сіпайся!" – промовив він спокійно. У школі з Вітьком не зв'язувалися навіть старшокласники, бо знали: йому хоч що роби, він усе стерпить, вивернеться і витворить щось безстрашне. Нещодавно влупив одному здоров'язі в лоба цеглиною так, що дружки терміново відвели його до медпункту бинтуватися. Отже, цього разу і Брулі – окрім наймолодшого Васька́, який

ще рипнувся, – позадкували геть. Ми ж з Вітьком ще з місяць проводжали Фіму до самого дому.

Одного разу, коли ми вже вештались нічними вулицями у своїх надто парубоцьких справах, нас обступили "хазяїни" далекого кутка з вимогою виміряти зворотну путь сірничком. Я вже націлився було тікати, як почув звичний заклик: "Не сіпайся!" З-за моєї спини вилетів жорсткий кулак, який поклав ватажка мордою в багнюку і налякав решту. Ми відбилися і в подальшому навідували той куток вже безбоязно.

Але Вітько прославився не лише силою, а ще й своєю премудрістю, за що змалку був прозваний "Дідком". Будь-яке важливе рішення приймалося нашою ватагою тільки після його схвалення. А особисто ми з ним, на пару, взагалі розуміли одне одного без слів. Так, у дні отримання студентами будівельного технікуму чергової стипендії ми з'являлися у їхньому гуртожитку з колодою краплених карт, організовували гру в "очко" і завжди уходили звідти з достойним виграшом. Бувало я, маючи на руках туза, задумав вдарити "на усі". Але, заглянувши Дідкові в очі, і побачив там: "не сіпайся!" Скинув ставку, і – точно! На туза прийшла шістка, і де б я був, аби зі своїми жалюгідними сімнадцятьма очками вдарив ва-банк?!

Опісля технікуму Дідка призвали в армію. Служив він на Карельському перешийку у будівельному батальйоні на спорудженні багатоповерхівок для офіцерського складу. Про це він розповів особисто, навідавши мене в навчальній частині під Ленінградом, де я тільки-но розпочав свою строкову службу. То була наша остання зустріч, після якої ми жодного разу не перетиналися. Дещо доходило до мене від його старших сестер, що проживали у Конотопі, і яким він зрідка надсилав коротенькі листи, а вже коли сестри померли, я взагалі втратив можливість хоча б щось про нього дізнатися.

Від останньої нашої зустрічі минуло без малого шістдесят років, як у серпні 2024 року до мене несподівано завітав не знайомий мені офіцер ЗСУ.

— Прийміть вітання від вашого друга Віктора Дмитровича Затятого. Ми служимо в одній частині, і він просив передати, що тільки-но настане можливість, з'явиться в Конотопі особисто.

— Ні хрена собі! – здивувався я. – Звідки він узявся?

— Вийшов на нас з російського боку десь півроку тому. З паспортом ще громадянина УРСР і геть п'яний. Заявив що бажає боронити Україну. Цікаво розповів про Конотоп, комбат йому повірив і записав сапером.

— І чим він у вас займається?

— Будує бліндажі і ходи. З колод спорудив комбату бункер, каже що колись подібні зводилися маршалу Рокосовському. І солдатів навчив надійно й швидко окопуватись. Вони йому і позивний придумали ласкавий: "Дідок".

— Справді? Хто б подумав!

Офіцер не збрехав. Десь за два місяці потому на порозі постала

потішна фігура у мундирі не розбереш якої армії, простоволоса і з диявольськи зухвалою посмішкою на зморщеному обличчі. Власне, завдяки цій посмішці я й упізнав

старого друга. З сумки Вітько вивалив чотири пляшки горілки "Хлібний дар" і нагадав: "пам'ятаєш, як я провідав тебе на строковій службі під Ленінградом? Ти стояв на посту, була глуха ніч і твій розвідний дозволив нам просидіти до ранку..."

— Авжеж. Я ще після того вперше відвідав гауптвахту. Тільки, оце ж, останнім часом, пробач Вітьок, я вже перейшов виключно на

краплі: серце зупиняється, – признався я і безпорадно зиркнув на дружину, що стояла навпроти, руки хрестиком. І вона мене зрозуміла. Накрила стіл і склала Вітькові рівноцінну компанію. "Боже, допоможи їй здолати це випробування!" – турботливо подумав я, налягаючи на "Фанту".

Дідок розповів, що після армії усе життя працював у Сибіру на прокладанні газопроводів. Жив у достатку, відпочивав по усьому світу і зростив трьох дітей. П'ять років як овдовів, і потягнуло його до рідної України. Переписав усе майно на дочок, гроші ж конвертував у долари. Половину вклав в "Райффайзен банк", а половину залишив при собі. І ось він тут. Планує воювати до отримання українського паспорту.

"Добра у тебе жінка, молодша... Скільки мені зараз, вісімдесят чотири? Думаю, до дев'яноста протягну. Ось, повернуся до Конотопа, збудую просторий дім, візьму в дружини молоду жіночку і житиму кумом королю стільки, скільки мені судилося", – узагальнив старий друг під настирне і нескінченне завивання повітряної тривоги.

КАЗКА ПРО ДІВЧИНКУ, ЩО ЛІТАЄ, І СЛАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛИЦАРЯ ІГОРЯ.

Твір написано на замовлення Насті Шайденко

Жили-були на білому світі мама з дочкою. Дівчинку звали Христиною, а її маму Любов'ю. В гонитві за втіхами Любка втратила усе, що мала, запиячила й опустилася до жебрацтва. Нещасна жінка і доцю наструнчила канючити. Зазвичай вони працювали у довгому розгалуженому підземному переході: Христя співала, а мамка збирала гроші. Мелодії, запозичені з материного смартфона, вона відтворювала на слух, без музики, і перехожі, які завжди кудись поспішають, минали старців, не зупиняючись. Але, коли дитина на високій ноті виводила "Джамайку" з репертуару Робертіно Лоретті, або щось від Ніни Матвієнко, у людському потоці знаходилося чимало любителів, які зупинялися й кидали до капелюшка якусь монету або й банкноту. Особливо Христі запам'яталась трійця юнаків – вихованців військового ліцею, що іноді гальмувала біля неї, і серед них зачарований співом красунчик, що затримувався довше і подавав найбільше. Зрештою, за світовий день у жебрачок набиралася чимала сума, на яку б можна було жити, аби не лиходії: половину усього забирали бандити "за охорону" від самих себе, а ще половину остачі приходилось віддавати черговому поліцейському за невигнання і недонесення. Врешті-решт, залишку вистачало їм лише на їжу; дитині на простенькі солодощі, а мамці на горілку.

Жили біднячки на краю міста, на першому поверсі старезної "хрущівці", у

занедбаній однокімнатній квартирі, відрізаної за борги від усіх комунальних послуг, окрім каналізації. Коли ж добиратися до дому мамці було не по силі, ночували поблизу у теплотрасі, де після її укладання залишилася глиняна нора, надійно перекрита залізобетонною плитою; суха і тепла. Сердобольний дядечко Антрацид Макарович, двірник який сам себе називав "головним підметайлом" двору, дбав, щоб перехожі не закидали нору сміттям, або ж її не окупували бродячі коти. За цю милість Любка щиро пригощала комунальника з пляшки, з якою насправді не розлучалася.

Одного травневого ранку Христина прокинулась від холоду, яким пахнуло від мами. Вона вискочила наверх і кинулась до Антрацида Макаровича. Той проліз у щілину і, висунувши голову, впевнено вирік: "Сконала Любка. Мабуть, інфаркт. Або інсульт… У тебе є хтось з родичів? Шукай. Інакше прийдеться здати тебе у дитбудинок. Мерщій зателефоную в поліцію".

Небіжчиця щоразу лякала доньку інтернатом, і вона його боялася. Тож, поки двірник ходив, Христя злазила в нору, зняла з небіжчиці фамільний медальйон і чкурнула, куди очі бачили. Ноги самі привели її до "рідного" тунелю, і вона спробувала самостійно заробити собі на перший випадок. Попервах усе відбувалося як завжди, але невдовзі до самотньої обідранки підвалили погані хлопці й витрусили з капелюшка усе, що там назбиралося. "Не люблю старців. Дякуй Богові, що народилася такою потворною, яка ти є, а то розважились би ми з тобою усім хором", – самовдоволено осміхнувся ватажок, ретельно збираючи монетки. Він вже, було, зготовився йти, як тут старенька жіночка, що стояла в кутку навпроти й усе бачила, мовчечки підкралася до нього ззаду і з усього маху уперіщила у потилицю дамською шкіряною сумочкою. "А ну, геть звідси, мерзотники, поки я не викликала поліцію!" – зично вигукнула вона, і нападники неохоче пішли собі геть. Жіночка, чимось схожа на відьму, спокійно витрусила із сумки четвертину червоної цеглини й звернулася до Христі: "Йди до мене, дитинко. Я – бабуся Василина. Третій день шукаю тебе підземеллями. Що: Любка померла? Ти забрала медальйон? Добре. Ми одного роду, щоб ти знала. Ходімо зі мною, я навчу тебе літати". "Звідки ця "бабайошка" про мене дізналася? Проте, її пропозиція виглядає досить таки звабливою…" – подумала Христинка. Насправді літати в небі було її дитячою мрією. Отож, вона не роздумуючи довірилась незнайомці та рушила за нею до залізничного вокзалу.

Увечері біженки прибули на станцію Конотоп; дісталися автобусом села Раки та вже потемному пішки зайшли у темний Драгомирівський ліс. Бабуся впевнено знайшла свою оселю. То була невеличка хатинка, складена з вікового дуба, з чотирма віконцями на усі боки світу і підведеною електрикою. Так смачно Христя ще ніколи не їла. За вечерею Василина повідала, що веде свою родословну від знаної у цих краях Конотопської відьми й насправді є чаклункою. "Цей дар проявився в мені після виходу на пенсію. А до того я жила у місті й працювала вчителькою молодших класів. Зараз я заробляю на приворотах молодицям їхніх чоловіків. Своїх дітей, онуків я не маю, а на тебе мене навів внутрішній голос. Я дуже рада, що ти погодилась. Я навчу тебе усім відьмацьким штучкам, але спершу подолаємо шкільну програму.

— Ви ж обіцяли навчити мене літати? – схвильовано запитала Христя.

— Само собою. Відкрию таємницю і проведу тренування, – заспокоїла бабайошка.

За кілька тижнів, трішечки відгодувавши малявку, Василина вивела її на ясну галявину біля хати й сказала: щоб літати в небі, перш за усе, мусиш гарно вчитись. А тепер слухай уважно! Стань на ліву ногу і назви пароль: "Слава Україні!" Підтвердь код пароля: скрути дулю з п'яти пальців і тричі тикни нею на північ. Тут тебе добра сила і підніме: рулюй руками, лети, куди хочеш. Для старанних учениць доступна опція: на час польоту ставати невидимкою. Нумо, спробуймо!

Христя слухняно підігнула праву ногу, вигукнула пароль і скрутила з пальців код. Відчула незвідану легкість в тілі, наче у неї за спиною виросли крила, і… майнула в простір. Довго Василина чекала на неї того разу, переживала, вже й пожалкувала, що навчила малу тієї радості, але на третій ранок Христинка повернулася живою-здоровою і, не поснідавши, кинулась ділитися новинами. Що вона тільки не побачила!

"Уночі на небі збирається нечиста сила. Чорти й чортиці розсідаються на хмарах і зверху паскудять на людство. А верховний чорт їх не сварить: це його догідлива челядь! Бачила, як на найчорнішій хмарі три волохаті чорти карбували із людських сліз золоті монети та приговорювали: "а нам все одно, а нам все одно, не боїмося ми ні САП-у, ні НАБУ!" А їхні чортиці – геть голі, гладенькі, з тугими косами кренделем навкруг потилиці, з діамантовими китицями на хвостах – тим часом відмивали у дощовій хмарі брудні гроші. Ото полощуть зелені банкноти, а поміж собою мудрують, як би ще когось обшахрувати", – розбалакалась летюха. "Ну, це для нас не нове: так було і так завжди буде", – сумно заспокоїла бабуся. Але, дитинко, намотай собі на вус: сила літати буде при тобі лише допоки залишатимешся дівкою". Попередила і подарувала льотчиці смартфон: наступного разу, якщо будеш затримуватися, – телефонуй!

В лісі Христинка почувалася щасливою. Вона перезнайомилася з усіма його житцями та навчилась їхньої мови; перейняла співи птахів і вітру, що грав у деревах. Підгодовувала, чим могла; чесала й гладила. І звірі дякували їй щирою прихильністю. Навіть зла вовчиця Мавка, що після відстрілу усієї зграї залишилась сама-одна, лизала їй руки. Одне-єдине, що засмучувало дівчинку, так то було дзеркальце, в якому вона бачила себе не такою, якою хотілося.

Приходилось Христі стикатися і з брудом та несправедливістю, що здебільше походили від людей. Одного дня летюха допомогла лісничому, затримати браконьєрів, що підстрелили двох порядних і добре знайомих їй зубрів. За ту підтримку лісничий – кремезний дядько з патлатою бородою, пофарбованою під колір травневого лісу, – допоміг їй легалізуватись, бо не мала Христинка на той час жодного з документів, навіть метрики, а бородач тримав у жмені усе районне начальство. Будь-хто, дістався районної влади, поспіхом записувався у мисливці, тоді як уся дичина підпорядковувалася лісничому. Ще за давніх його попередників у затишній діброві було збудовано "Будиночок мисливця" з готелем, рестораном, лазнею та надійно огородженим вольєром десять на десять метрів. У той вольєр заманювали безневинних кізочок, або гонористих кабанчиків, та вбивали їх з вежі у шість метрів заввишки: будь-

який мисливець, навіть п'яний як чіп, не промазував.

Підрісши, побувала Христинка у самого синього моря і в шахтарському краї; побачила, як наші воїни, майже беззбройні, хоробро б'ються з виплодками пекла, що навалювалися з півночі. Дитина навіть допомагала їм: непомітно кружляла над ворожими порядками й смартфоном передавала координати їхніх гармат і танків. Василина хоч і хвалила її за подвиги, але молила зайве не ризикувати. "Не встигнеш і шкільної програми засвоїти", – переконувала старенька, – краще літай своїм лісом і вчасно приземляйся на обід".

Невдовзі молодий офіцер, який командував на тому плацдармі, категорично заборонив їй з'являтися у небезпечному небі. "Не хвилюйся: ми впораємось, – завірив він. Христя ж відразу пізнала в ньому вихованця військового ліцею, який у підземці найдовше слухав її співи й подавав більше за інших. Тепер дізналася, що його звуть Ігор, і безвідмовно послухалась. "Ти така добра, самовіддана… Шкода, що мала́, а то б ми одружилися", – пожартував він, прощаючись.

Від тої розмови на бойовій позиції минуло три роки. З незугарного дівчиська Христина виросла у незбагненну лісову красуню. Вона вивчила усі шкільні предмети, прочитала усі книжки з багатої бібліотеки лісничого, проспівала безліч пісень, що знайшла в смартфоні. Одного дня їй раптом задзвонив телефон, і чоловічий голос запитав: "Я шукаю дівчину Христину, що вміє літати. Я – Ігор". Христя радісно вигукнула: – так, це я! "Дуже радий тебе чути. Телефоную з Києва. Я демобілізувався і хотів би побачитись: ти мені потрібна".

На ніч Христя вилетіла до столиці. Понад неї гуркотіли ракети, навкруг свистіли кулі, тож вона трималась низенько, понад самими дахами. Трішечки причепурившись і почастувавшись кавою при вокзалі, вона автобусом дісталася шпиталю.

Того дня Ігор прокинуся рано, отримав знеболювальне і полегшено присів на краю ліжка. Ніччю його лихоманило. Після ампутації обох ніг він дещо втратив колишню міць, але бажання жити загострилося. Згадав учорашню розмову й замислився. "Якби ж Христинка приїхала… Вона хоч і некрасива, зате неймовірно добра". І тут у дверях палати постала казкова принцеса! Вона підійшла до нього, схилилася і соромливо поцілувала в лоба. Десь з місяць – вдень і вночі – вона сиділа біля пораненого. Годила усім його потребам. Співала колискову Клари з опери Джорджа Гершвіна "Поргі та Бесс", розповідала про ліс і його казкових житців…

— Маю запрошення до Америки на реабілітацію та протезування. Щойно встану на ноги, влаштую твою виставу у "Медісон-сквер-гарден", – пообіцяв Ігор.

Опісля виписки два тижні вони жили в готелі, очікуючи на документи, та зрештою, одним чудовим ранком, "Боїнгом", вилетіли до Нью-Йорка. Христя умостилася біля віконця і захоплено милувалася небесами: так високо вона сама не підіймалася. Насправді за день до цього вона, про всяк випадок, перевірила свою силу здійматися у височінь і літати там досхочу, але у неї вже нічого не вийшло: попередження старої чаклунки справдилось. "Ну, і хай! Буду як усі", – заспокоїла себе Христя й довірливо приголубилася голівкою до мужнього плеча.

Біографія автора

Кульчицький Микола Гордійович – за фахом інженер-механік. Кандидат технічних наук (доктор філософії в галузі техніки), інженер-конструктор, начальник конструкторського відділу, головний інженер, генеральний директор конотопського заводу "Мотордеталь". Три роки викладав міжнародну економіку в Конотопській філії Європейського університету (м. Київ). Заслужений Працівник промисловості України.

Писати почав після виходу на пенсію. Перший друкований твір – "*Обыкновенная женщина*", російськомовний, випущений, у 2006 році видавництвом "Задруга", м. Київ. Друга книга – "Холодна зима – спекотне літо" україномовна, видавництво "Задруга", м. Київ. 2007р.

Наступним твором став роман "Не бійся вовка, сиди в хаті", видавництво "Ярославів Вал", 2023 рік, 672 с. В ньому автор відобразив історичні події в Україні у проміжок часу від облоги гетьманом Сагайдачним Москви на початку сімнадцятого століття, до російської інтервенції в Україну у 2014-2025 роках. За книгу "Не бійся вовка, сиди в хаті" був відзначений Дипломом лауреата муніципальної (Одеса 2023 р) літературної премії ім. Костянтина Паустовського.

У 2025 році вийшло в світ його науково-публіцистичне видання "Серпом по молоту", присвячене дослідженню вітчизняного машинобудування з пропозиціями стосовно його відновлення. (Видавництво "Триторія", м. Суми). 2025 рік відзначився виходом новели "Заручники", у квітні 2026 року цим же видавництвом опубліковане літературно-художнє видання "Ганна". Книжка здобула спеціальну відзнаку від Центральної міської бібліотеки ім. І. Франка, м. Одеса. У серпні 2026 року вийшла збірка короткої прози "Конотопські оповідання".

Народився Микола Гордійович Кульчицький у 1942 році, з травня 1945 року проживає у місті Конотопі Сумської області. Почесний громадянин міста Конотоп.